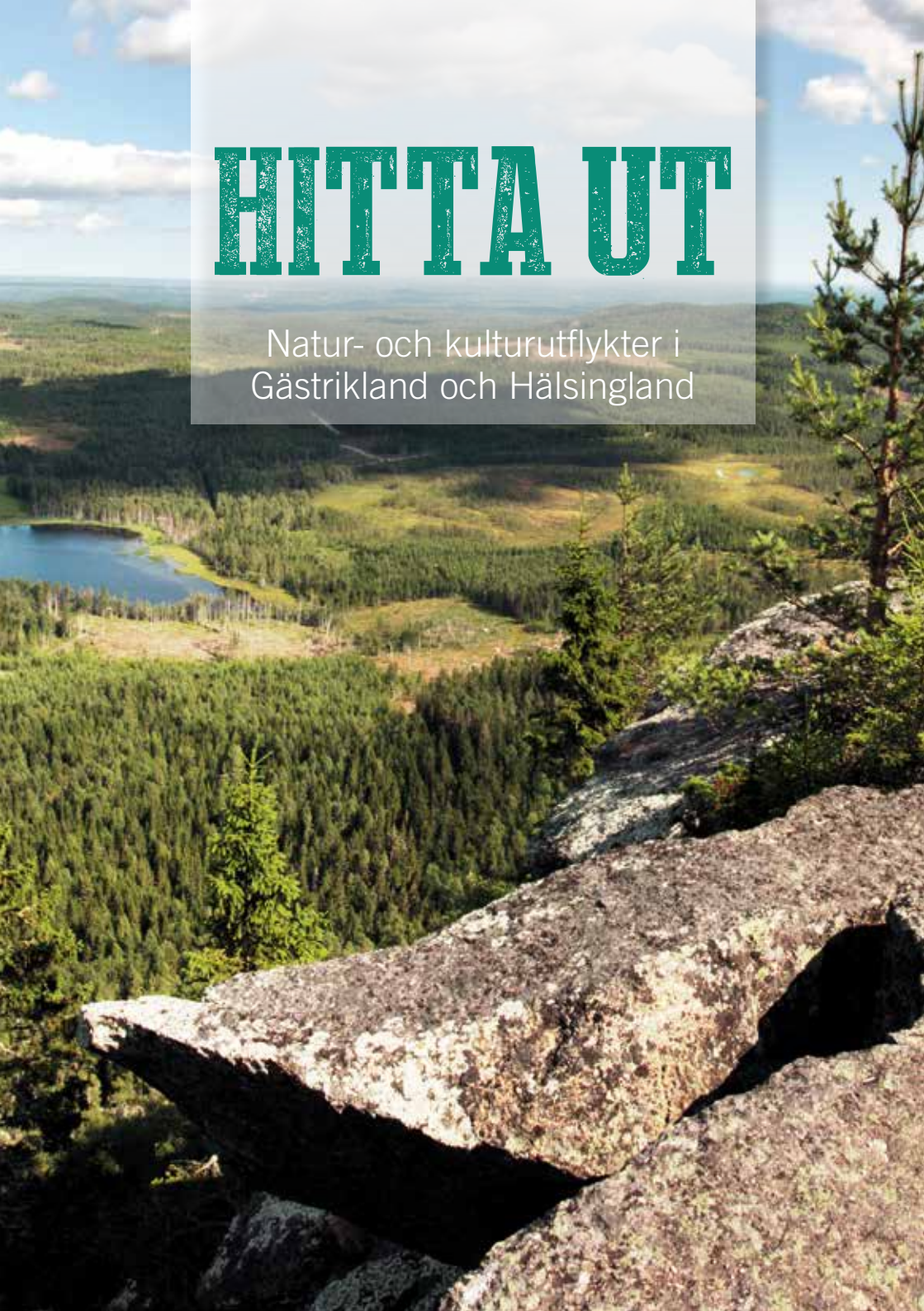

HITTA UT

Natur- och kulturutflykter i
Gästrikland och Hälsingland

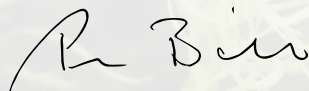
Förord

I naturen finns upplevelser för alla sinnen; dofter, ljud, skönhet, känslan av vinden mot huden och – inte minst – rörelse för kroppen. Avkoppling och återhämtning eller aktivitet och adrenalin! Oavsett om du plockar svamp, vandrar, paddlar eller cyklar.

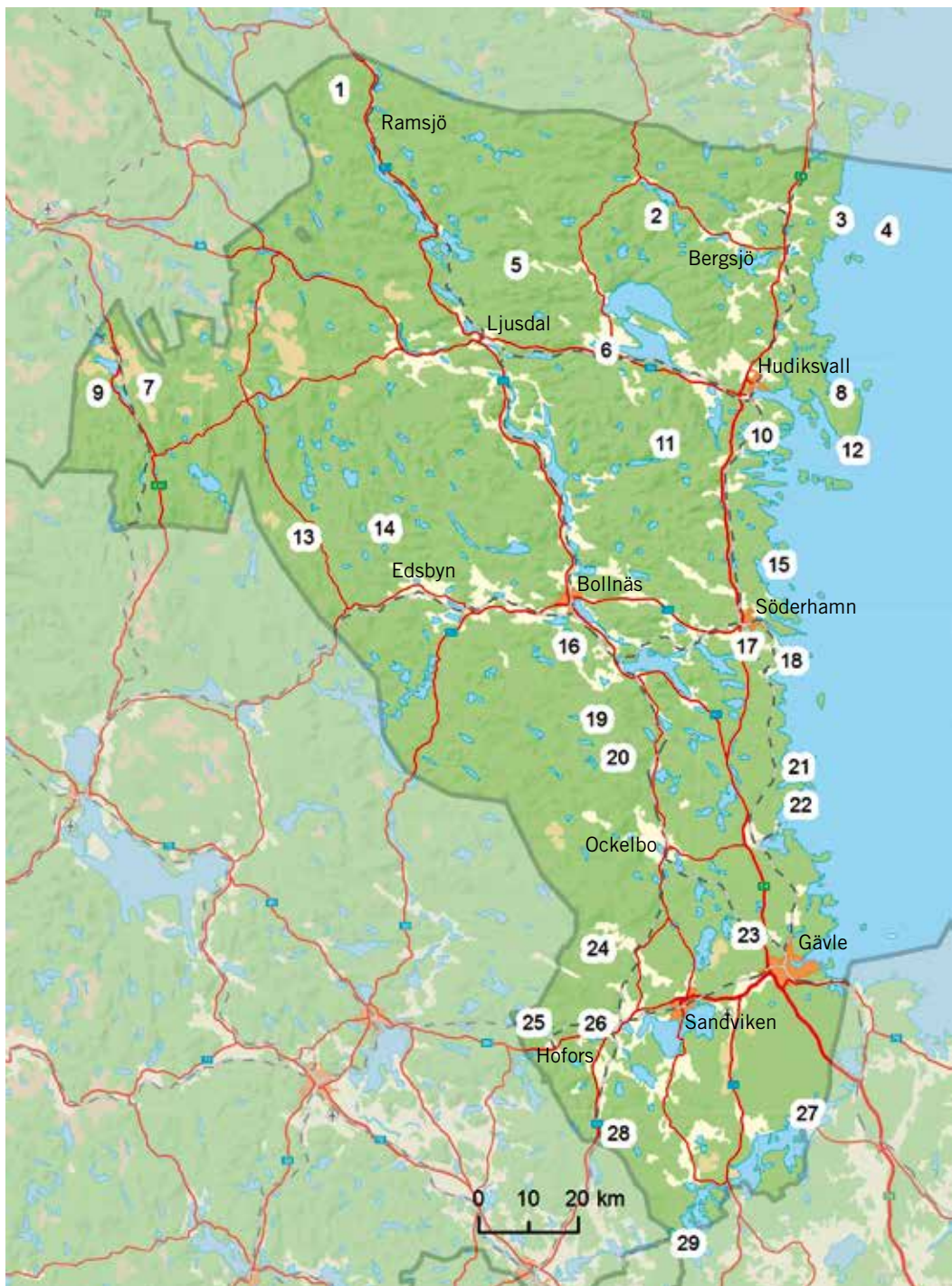
Gävleborgs län har en spännande natur med trolska gammelskogar, imponerande berg och myllrande fågel-sjöar. I fjärran skymtar havet. Och det finns lika mycket att upptäcka bland våra kulturmiljöer med hälsingska bondbyar, järnåldersgravar och rustika bruksmiljöer.

I länet finns drygt 190 natur- och kulturresevat och två nationalparker. Vi har gjort ett urval bland dessa och försökt hitta guldgrubben för utflykter. Guidens utflyktsmål är till stor del besöksanpassade. Så är du nybörjare i naturen kan du börja med besök i områden med markerade stigar, färdiga vindskydd och rastplatser. Om du däremot vill uppleva mer orörd och otillgänglig natur så har vi även valt ut några resevat för den mer erfarne.

Med HITTA UT vill vi visa att det i din närhet finns många platser med fina naturupplevelser. Så packa matsäck och ge dig ut på en utflykt redan imorgon! Förhoppningsvis får du en dag fylld med upplevelser som du kommer att minnas länge.

Per Bill
Landshövding i Gävleborgs län

Innehåll

	Sida
Tillgänglighet	6
Allemansrätten	8
Intressanta arter	9
1. Ensjökarna – skogsfruns och jättarnas skog	10
2. Älvåsen – höga berg och blommande bäckar	12
3. Vattingsmalarna – vild sten kust för långa vandringar	14
4. Gran – enslig utpost mot horisonten	16
5. Gröntjärn – grundvattnets mystiska riviera	18
6. Västeräng – tidsresa till en gammal hälsingeby	20
7. Hamra nationalpark – skägga skogar, vidsträckt myrar och vilda forsar	22
8. Norra Hornslandet – där Sveriges äldsta tall spanar mot horisonten	26
9. Börningsberget – museum mitt i mossan	28
10. Bodagrottorna – Europas längsta urbergsgrotta	30
11. Blacksås – mytomspunnet tvärstup	32
12. Hölick – ett livsnjutarställe	34
13. Hylströmmen – Vinströmmen – Voxnans vildsinta hjärta	36
14. Våsbo fåbodar – en levande folksaga	38
15. Snäcken – så nära havet man kan komma	40
16. Tjuvberget – rövarnas och blommornas stup	42
17. Ålsjön – ett tillgängligt fågelparadis	44
18. Stenöorn – glassig fågelspaningsudde	46
19. Djupsjön-Römmaberget – mossmjuk kurragömmaskog och soligt aspberg	48
20. Kroksjö öga – stenigt och stiglöst	50
21. Axmar – stort både under och över ytan	52
22. Svartstensudden och Gåsholma – kråkbärsdoftande gråstenspärlor	56
23. Testeboån – vandra längs vindlande, livfullt vatten	58
24. Grävna Knippan – dunkla gammelskogsdalar	60
25. Surtjärn – en liten storskog	62
26. Hohällan – lugn bergsbestigning i gammelskogen	64
27. Bredforsen – skummande och blommande Dalälvsnatur	66
28. Kårsberget – bergatrollens skog	68
29. Färnebofjärdens nationalpark – ett glittrande, forsande lövskogsrrike	70
Olika skydd för natur och kultur	74
Krysslista reservat och nationalparker	76
Anteckningar	78

Tillgänglighet

Länets skyddade natur- och kulturområden har olika nivåer av tillgänglighet.

Om du som besökare behöver anpassningar för att kunna ta dig ut i naturen så är främst följande områden iordninggjorda för ökad tillgänglighet:

- Färnebofjärdens nationalpark
- Hamra nationalpark
- Naturum i Gysinge
- Granön i Gysinge naturreservat
- Ålsjöns naturreservat

Läs mer i utflyktsguidens texter samt på länsstyrelsens hemsida.

Kommunerna förvaltar ytterligare naturreservat med ökad tillgänglighet. Kontakta respektive kommun för mer information.

Om du behöver mer ingående information kring områdets tillgänglighet eller anpassning för funktionshindrade så ring oss gärna på

010-225 10 00

Samtliga reservat och nationalparker i länet finns beskrivna på länsstyrelsens hemsida:

www.lansstyrelsen.se/gavleborg och

www.sverigesnationalparker.se

Teckenförklaring

GPS-koordinater finns angivna i rutan Hitta hit för varje besöksmål.

 Brygga	 Sevärdhet	 Skog
 Eldstad	 Sopstall	 Vatten
 Fågelskådning	 Torrdass	 Öppen mark
 Funktionshinderanpassat	 Lätt vandring	 Bebyggelse
 Badplats	 Svår vandring	 Sankmark
 Information	 Paddling	 Natur-/kulturreservat Nationalpark
 Naturhamn	 Utsiktspåls	 Djurskyddsområde
 Parkering	 Utsiktstorn	 Stig
 Rastplats	 Vindskydd	 Körväg
 Raststuga	 WC	 Mindre bilväg
 Geologisk formation		 Större bilväg

Alla människors rätt till naturen

Tack vare allemansrätten kan vi röra oss fritt i naturen och känna oss som hemma. Men det är en frihet under ansvar. Vi får inte skada djur och natur, och vi måste visa hänsyn mot markägare och andra människor.

Allemansrätten ger oss lov att:

- Göra upp eld på mark som inte tar skada, när det inte råder eldningsförbud.
- Tälta i något enstaka dygn om det inte är i närheten av bebyggelse.
- Rida och cykla på mark som inte skadas, och som inte är någons tomt.
- Plocka bär, svamp och blommor, men inte bryta grenar eller plocka fridlysta växter.
- Ta med dig hunden, men ha den helst kopplad. Under tiden 1 mars – 20 augusti råder absolut koppeltvång.

Mer om allemansrätten finns att läsa på www.naturvardsverket.se

I naturreservat gäller särskilda regler. Det kanske bara är tillåtet att elda på iordningställda grillplatser och det kan råda ridningsförbud eller tältförbud i hela reservatet. Varje naturreservat har sina egna föreskrifter som går att läsa på länsstyrelsens hemsida eller på reservatens informationsskyltar.

Intressanta arter

Vissa naturreservat och nationalparker har karakteristiska eller extra intressanta arter för den naturintresserade. Det kan vara alltifrån däggdjur, insekter, kärlväxter till lavar, svampar och mossor.

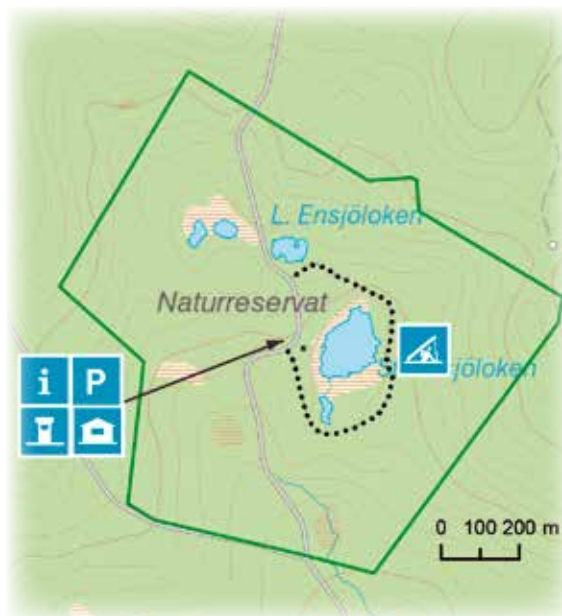
Håll utkik efter **Intressanta arter** under "Missa inte-rutan" där de nämns!

1. Ensjölokarna

– skogsfruns och jättarnas skog

Ensjölokarnas fem små tjärnar speglar urskogen omkring sig. Här har inga träd avverkats någonsin, vilket är extremt ovanligt. Stigen runt tjärnarna leder in i en annan tid, över tjocka mossmattor, under fallna träd och förbi granar som man måste vara två för att nå runt.

För några hundra år sedan täcktes nästan hela norra Sverige av obruten skog. Ensjölokarna är en liten rest av dessa väldiga gammelskogsvidder, och det gör reservatet väldigt viktigt. Både för oss människor och för alla svampar, lavar, mossor, växter, insekter och fåglar som behöver gamla och döda träd. Du kan till exempel möta den pratglada lavskrikan, som måste ha gott om lavklädda träd för att gömma sina vinterförråd.

Redan på håll syns det att skogen är speciell – siluetten är spretig av gamla torrträd, och här finns 500-åriga tallar med alldeles platta kronor.

Hälften av Hälsinglands kvarvarande urskog finns i Ensjölokarna. Tack vare en engagerad tjänsteman på Domänstyrelsen blev Ensjölokarna skyddat redan 1924.

Tjärnarnas glimmande ögon har gett naturreservatet sitt namn. Loke är ett gammalt ord från nordvästra Hälsingland som betyder liten vattensamling. Lokarnas vattenflöde hänger samman ner till Utloppsloken, som saknar synligt utlopp. Här varierar vattenståndet kraftigt och detta har skapat en mycket egen och artrik miljö, med grova aspar, gelélavar, trolldruva och mossviol.

Om sensommaren kan du få möta den hemlighetsfulla skogsfrun. Det är en liten gulvit orkidé som saknar klorofyll och istället får näring från svampar. Den kan tillbringa många år helt under jorden för att sedan plötsligt dyka upp i mossan igen.

Ensjölokarna är ett välkomnande naturreservat. Vid parkeringen finns en gammal skogshuggarbostad där det går bra att rasta eller övernatta på enkla träbriksar. Här finns också ett dass och en källa med klart, friskt vatten.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 62.2936 Lon: 15.5389

Från Ljusdal: Tag väg 83 norrut, ca 6 km norr om Ramsjö svänger du av åt vänster, mot Ensjölokarnas naturreservat. Följ sedan skyltningen.

Från Ånge: Tag väg 83 söderut, ca 8 km söder om Mellansjö svänger du av åt höger, mot Ensjölokarnas naturreservat. Följ sedan skyltningen.

Storlek: 96 hektar

Missa inte

- Att omfamna en jättegran.
- Utloppsloken, den sydligaste av lokarna, som översvämmas regelbundet. Därför kantas den av grova aspar, som tål dränkning bättre än andra trädslag.
- Lunglav, svampar med rosa undersida som växer ur fallna träd, och orkidén skogsfru i juli-augusti.

Intressanta arter

Här finns lappticka, lunglav, vedtrappmossa, skogsfru, relikbcock, raggbock, lavskrika, tretåg hackspett, pärluggla.

2. Älvåsen

– höga berg och blommande bäckar

Långskägg

Älvåsen är ett bergsmassiv med skogsklädda toppar som reser sig brant över Hasselasjön. Här kan du vandra långt, i långskäggets dimhöljda granskogar och längs en porlande bäckravין där märkliga växter blommar.

Lavsrika

Från vindskyddet vid Stuthällan är utsikten drömsk över glittrande sjöar och en oändlighet av blånande berg. Här kan du luta dig tillbaka framför en eld och spana ut över stupet.

Reservatets högsta topp når 475 meter. Att den höga Älvåsen ligger så nära havet gör luften fuktig, och ofta ligger dimslöjor kvar länge. Därför trivs också den fuktälskande laven långskägg som ringlar sig fram i grangrenarna som julgransglitter på några ställen.

Stigen mot Fagernäs följer Älvåsbäcken. Vid sin början i Älvsjön är bäcken ganska lugn och stillsam, med ett sentida hygge som går ända fram till bäckravinen och bryter all förtrollning. Men längre ner längs slutningen blir vattnet mer och mer forsande, skummande och porlande över mossiga stenar och fallna träd. Bäcken sprider sin livskraft upp längs sidorna på ravinen, där ormbunkar och fjälltolta växer sig höga.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 62.0548 Lon: 17.7334

Följ väg 307 mellan Jättendal och Hassela. Cirka en mil söder om Hassela finns en skylt mot Älvåsens naturreservat. Skyltningen fortsätter längs grusvägen.

Storlek: 435 hektar

Miss a inte

- Följ stigen upp på Nyvallsberget och titta efter långskägg, som draperar många granar här.
- Längs den trolska Älvåsbäcken finns botaniska överraskningar som underviol, dvärghäxört, och sötgräs.
- Älvåsen är fint att besöka även om vintern. Då löper flera skidspår genom reservatet, som sköts av Hassela Sport & Konferenscenter.

Intressanta arter

Här finns långskägg, sötgräs, fjällbräken, vågig sidenmossa.

Älvåsen rymmer stora motsatser. Längs bäckravinen och sydbranterna växer ädellövträd som lind och lönn, men närmare topparna finns fjällskogsarter som fjällbräken. I bergsbranterna står träd som är närmare 500 år gamla.

3. Vattingsmalarnas naturreservat – vild stenkust för långa vandringar

Här hinner man vädra ut gammal luft och fylla sig med stora utsikter, över havet och över ett av Sveriges största klapperstensfält.

Tall, sten och hav. Och så lav, mjölon och lite gran. Det är vad Vattingsmalarna är. Det är också en plats för att vandra långt, på den sortens stig där man kan låta fötterna och tankarna vandra fritt. Då och då öppnar sig en strand med alldeles vit sand. Efter en dryg kilometer längs stigen söderifrån börjar det stora klapperstensfältet, en oändlighet av ljus, slipad sten, som bitvis når en halv

Roskarl

kilometer in från havet. Gamla strandlinjer bildar terrasser i stenfälten, som fortsätter i långa, poetiska ränder. Ingenstans längs Gävleborgskusten finns så långsträckta och tydliga strandterasser som här. De ligger i stort sett kvar som havet lämnade dem, när vattnet snabbt sjönk till en lägre nivå och vågorna började forma en ny strandlinje med rundade stenar.

Längs stigen finns gott om rastplatser med bord och bänkar. Där man kan slå sig ner och titta efter större och mindre strandpipare som springer upp och ner längs stranden. Här finns också gott om andra sjöfåglar, som hörs hela tiden. I sommarskymningen kan nattskärrens märkliga sång höras inne bland tallarna.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Norra parkeringen: Lat: 62.0524 Lon: 15.4537

Södra parkeringen: Lat: 62.0320 Lon: 17.4297

För att komma in i norra änden av reservatet: Sväng av från E4:an mot Norrfjärden. Ta höger strax före Norrfjärden och sedan vänster in mot Vattingen. I Vattingen finns en parkeringsplats med skyltar mot naturreservatet.

Söderifrån: Följ E4:an mot Gnarp och sväng av mot Sörfjärden. Ta vänster i korsningen mitt i Sörfjärden och följ vägen rakt fram till reservatsskylten.

Storlek: 228 hektar

Missainte

- Stor-Hartsskär. Den lilla halvön skiljer sig inte så dramatiskt från resten av reservatet, men man kommer så nära havet som det är möjligt, och tallarna är grova och grånade. Här börjar klapperstensfältet som fortsätter ända till reservatsgränsen i norr. Det finns ingen stig ut, men ta av en liten bit efter stigen mot Hartsskär, mot nästa udde.
- Gravrösen från bronsåldern. Flera av dem syns från stigen i norra delen av naturreservatet.

4. Gran – enslig utpost mot horisonten

Om du vill möta Bottenhavet öga mot öga, höra sälarna sjunga och tordmularna skrika ... då är det till Gran du ska åka, den yttersta ön, formad av landhöjning och vilda vindar.

Att vandra på gråa träspänger längs klapperstensstränderna är en djup vila för ögonen. Åt alla håll syns bara långa, lugna linjer och ljusa vidder i blått eller grått. Stranden är ren och vattnet runt Gran är så opåverkat som det kan bli i Bottenhavet. Klippornas naturliga bälten av olika alger fortsätter ner till blåstångens vajande skogar.

Ön har inga fastboende och ganska få besökare tar sig ut hit. Den sista fyrvaktaren lämnade Gran 1967 och det gamla fiskeläget i hamnen används bara som fritidshus. Däremot finns det gott om flyttfåglar som hämtar andan och sjöfåglar som har sina bon på klipporna. Här häckar en av Sveriges största kolonier av tobisgrissla och

Tobisgrissla

mängder av tordmular. Tordmularna har haft sin hemvist på Gran åtminstone sedan 1600-talet.

I gamla tider kom folk hit om sommaren för att fiska, jaga säl och plocka sjöfågelägg. Fortfarande syns kryprännen i klapperstensfälten som forna tiders säljägare gjorde. De ålade sig fram på magen i rännorna för att komma inom skotthåll till sälarna som låg och vilade på låga hällar vid vattenbrynet.

Numera ligger gråsäl och vikare i stort sett ostörda och solar sig på hällarna runt ön. Norra delen av Gran och vattnet utanför är säl- och fågelskyddsområde. Där råder tillträdesförbud från 15 april till 31 juli. Men när vinden ligger rätt kan du få höra sälarnas vemodiga sång från skären.

På södra delen av ön finns en urskogslig granskog, som aldrig har använts för skogsbruk, utan bara plockhuggits för husbehov. Granarna har smala toppar och breda barrkjolar som kryper ut över klapperstenen. På så sätt ligger de platta grenarna skyddade under snön när vinterstormarna ryter. Högre upp har många granar ett nästan barrlöst parti, som har stuckit upp ur snön och slipats av hårda iskristaller.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 62.0142 Lon: 17.6361

Gran ligger 1 landmil utanför kusten och du kan ta dig hit med egen båt eller med bokad båttransport. Med egen båt kan du lägga till i hamnen på öns östra sida. Om du vill övernatta i Själstugan, kontakta Nordanstigs turistbyrå.

För information om båttransport, kontakta Nordanstigs turistbyrå tel 0652-161 75.

Storlek: 450 hektar varav 63 land

Miss a inte

- På de öppna gräsmarkerna kring hamnen växer den sällsynta och egendomliga ormbunken toppläsbräken. Gran består mest av urberg, men den senaste istiden lämnade efter sig en del kalk som ger floran en del överraskningar, som ögonpyrola och nattviol.
- Av Gammelhamnen ser man numera bara en vattenfylld sänka, söder om den nuvarande hamnen. Den skiljs från havet av en mäktig klapperstensvall. Landhöjningen har också lämnat efter sig strandvallar som ringlar fram dit vattenlinjen en gång nådde, till exempel mellan Sörudden och fyren.

Intressanta arter

Här finns tordmule, tobisgrissla, labb, gråsäl.

5. Gröntjärn

– grundvattnets mystiska riviera

Ett dopp i Gröntjärn? Först känns det kanske som att kliva ner i trollens grönskimrande gryta. Men faktum är att det är ett av de renaste baden du kan ta. Hela tjärnen är en gigantisk grundvattenyta.

Mosippa

Det är inte konstigt att Gröntjärn är ett populärt utflyktsmål om sommaren. Efter ett dopp i det klara vattnet kan man fika på sandstranden, och sedan gå en promenad runt sjön på 1,5 kilometer. För den som vill gå längre fortsätter stigen längs Stråsjö-Långtjärn, en annan gåtfull sjö.

Gröntjärns turkosgröna färg beror på att vattnet är ovanligt fritt från partiklar, så att det speglar botten och himlens färg. De små humuskornen som brukar färga skogstjärnar bruna har för länge sedan filtrerats bort i tjocka lager av isälvsgrus.

Sjön är en så kallad dödisgrop, där den avsmältande inlandsisen lämnade efter sig tjocka lager av grus längs botten och kanter. Efter som vatten rinner lätt genom gruset så stiger och sjunker sjöns vattenyta direkt i takt med grundvattnet. Den fungerar som ett regleringsmagasin för vattnet som flödar i marken, och när det regnar mycket så kan ytan stiga väldigt snabbt. Gröntjärn har förmodligen svenskt rekord i skillnad mellan högvatten och lågvatten: 14 meter! Sjön har inget inlopp eller utlopp, utan allt vatten kommer från grundvattnet. Vattnet är rent eftersom det har flutit genom underjordiska filter av grus.

Hela sjön kantas av sandstrand, som en liten riviera mitt i skogen. Gröntjärns skiftande vattenstånd gör att bara riktigt tåliga växter kan ta sig upp längs stranden. Bara ett fåtal klarar av de tvära kasten från att stå på en torr

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 62.9736 Lon: 16.1889

Från Hudiksvall: Ta väg 84 till Delsbo där du svänger av norrut på väg 305, mot Hassela. Följ sedan skyltningen.

Från Ljusdal: Tag Bjuråkersvägen (väg 727) och sväng sedan av norrut på Svartsjövägen. Följ sedan skyltningen.

Storlek: 156 hektar

Missainte

- att bada i grundvattnet
- spana in spåren längs stranden av de enorma skillnaderna i Gröntjärns vattennivå
- mosippa i maj eller fjällnejlika i juli

Intressanta arter

Här finns mosippa, fjällnejlika, knutnarv, getväppling.

sandstrand till att dränkas djupt under vattenytan, och så tillbaka igen. En av de få överlevarna är fjällnejlika, som annars hör hemma i fjällen och på Ölands soliga alvar. Under tallarna kring sjön finns också andra sällsyntheter, som mosippa, en alldeles luden blomma som dyker upp i maj.

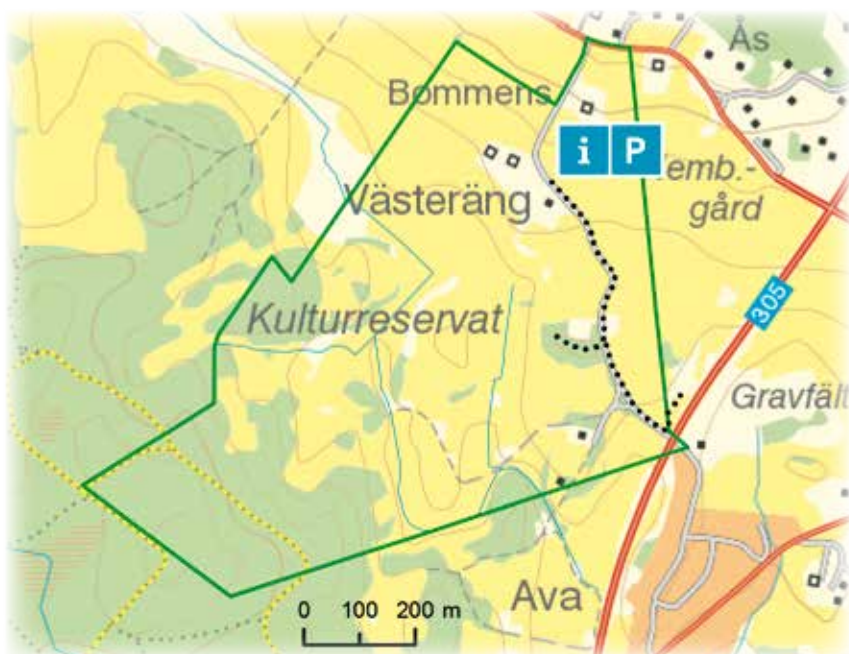

6. Västeräng

– tidsresa till en gammal hälsingeby

Här kan du vandra omkring i en hälsingsk bondby, där samma släkt har brukat marken i minst 500 år. Mellan de röda, timrade gårdarna, sädesfälten och de grånade ladorna finns mycket att upptäcka, som järnåldersgravar, gamla ängsväxter, 1800-talsäpplen och en djup varvgrop.

Det är som att promenera runt i en historiebok, men historia och nutid är tätt sammanvävda. Gårdarna är aktiva jordbruk i ett byalandskap som ser i stort sett likadant ut som det har gjort sedan slutet av 1800-talet. Husen är privatägda och bebodda men besökare är välkomna att vandra omkring.

De första bönderna bosatte sig här redan på järnåldern. Deras minst tusenåriga gravhögar går att se längs Västerängs kulturstig. En annan vacker punkt på stigen är den äldsta gården, Ol-Ers, från 1846. Trädgården följer det ideal som rådde i slutet av 1800-talet, med bågformade gångar och rabatter i symmetri med mangårdsbyggnaden. Här växer äppelsorter som var populära under 1800-talet och 1900-talets första hälft, och på gården finns en äppellista som kan vara från den första planteringen.

Kulturstigen passerar också Gubbåkersladan som har använts av minst 14 generationers bönder. Timmerstommen är från 1580. Ängsmarken vid ladan har slagits med lie i hundratal år, och här blommar gamla ängsväxter som bockrot, liten blåklocka, vårbrodd och kattfot.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.8148 Lon: 16.5517

Från E4:an vid Hudiksvall: Kör väg 84 mot Ljusdal. När du kommer till Delsbo, ta höger mot Bjuråker. Efter två kilometer ser du en skylt till Västeräng. Precis efter första gården, Ol-Ers, finns två grindstolpar i granit. Här går det bra att svänga in och parkera till höger på gräset.

Från väg 83 vid Ljusdal: Kör väg 84 mot Hudiksvall. I Delsbo, ta höger mot Bjuråker. Se ovan.

Storlek: 430 hektar

Miss inte

- Varggropen, som var i bruk fram till 1865. Gå ner och känn efter hur det kan ha känts att sitta där, när den var mindre ihoprasad. På medeltiden var bönderna tvungna att jaga varg enligt lagen.
- Att njuta av symmetrin och den vackra arkitekturen på gården Ol Ers. I reservatet finns B&B året runt. Guidning och övernattnig kan bokas på telefon 070-244 41 96. www.ulers.nu.
- Att se ålderdomligheten i det småskaliga landskapet med byklungan på höjden och den slingrande byvägen med slagna dikeskanter.

7. Hamra nationalpark

– skäggiga skogar, vidsträckta myrar och vilda forsar

Den äldsta delen av Hamra nationalpark ligger som en urtidsö, omgiven av myrar. Stigen från huvudentrén är en snabblektion i vad ordet urskog betyder.

Här står skrovliga tallar med spår efter flera seklers skogsbränder, och grånade silverfurur där björnen har vässat sina klor. Överallt ligger fallna träd, som är viktig basmat för många av gammelskogens svampar och insekter. Kanske anar du ett stråk av anis i luften. Det kommer från svampen dofticka, som växer på gamla sälgar.

Hamra nationalpark bildades 1909 som en av Sveriges och Europas första nationalparker. Den valdes ut som en representant för Sveriges barruskogar, dit forskare skulle kunna komma för att studera hur allting en gång såg ut. I dag vallfärdar många fler än forskare hit för att få uppleva orörd natur.

Huvudentrén är en bra början på ett besök. Där finns en grillplats, en raststuga och en utställning om nationalparken och urskogen. Även myrentrén och Svartäentrén är vackra och lärorika platser. Den som har gott om tid och ork kan följa Hamraleden, som är en mil lång

och går genom hela nationalparken. Det finns också många kortare vandringsleder med olika svårighetsgrad. Allra mest lättgången är stigen från huvudentrén till Svansjön, som går bra att ta sig fram på med både rullstol och barnvagn.

Det går bra att tälta i hela nationalparken med undantag för den äldsta delen, närmast huvudentrén. Tältet ska heller inte synas från vandringsleder eller entréplatser.

Nationalparken är mest känd för sin urskog, men nästan hälften av parken består av myr. På den väldiga Svartåmyran kan man vandra i timmar över mossar, kärr, bäckar, små tjärnar och tallbevuxna holmar. Vattnet från Svartåmyran fortsätter ut i Svartån, som är ett ovanligt vilt strömmande vatten. Det rensades aldrig för flottning och alla stenar som ligger kvar skapar syrerika virvlar och skydd för vattendjur. Stigen längs ån går över blankslipade hällar, som gjorda för matsäckspausar.

Varglav

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Huvudentrén: Lat: 61.7670 Lon: 14.7650

Myrentrén: Lat: 61.7449 Lon: 14.8309

Svartåentrén: Lat: 61.7410 Lon: 14.9262

Följ riksväg E45 mellan Orsa och Sveg.

Sväng av vid Fägelsjö, enligt skylten mot Hamra nationalpark. Därifrån är det cirka 5 km kvar.

Storlek: 1383 hektar (efter utvidgning 2011)

Miss inte

- Utsiktspunkterna vid Svansjön och Svartåmyran
- Svartåns blankslipade hällar och bassänger
- Att lyssna på urskogens ljud. Vinden knirkar och susar på ett annat sätt än i en planterad skog.

Intressanta arter

Här finns björn, varglav, dofticka, tretåig hackspett, lavskrika, gransvartbagge, raggbockgetväppling.

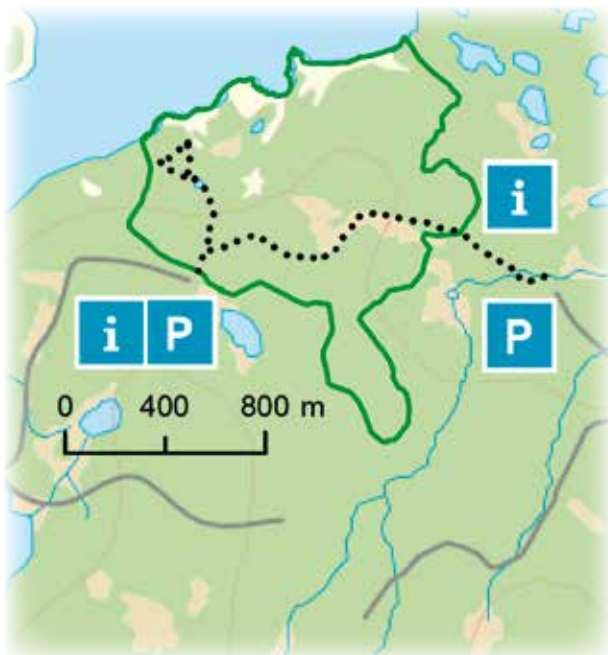

8. Norra Hornslandets naturreservat

– där Sveriges äldsta tall spanar mot horisonten

Hornslandets kust är välkänd och välbesökt, men Norra Hornslandets naturreservat ligger lite avsesid och är lätt att missa. Här kan man vandra i sin egen värld längs långa klapperstensstränder eller in i skogen, där stora aspar susar.

Området är tydligt format av en stor brand 1888, som lämnade lövrika skogar efter sig. Om våren lyser blåsippor i de frodiga asp- och björkdungarna, och hackspettar trummar från alla håll. En del av skogen gallrades under 1900-talet, men mycket har stått orört sedan branden, så här finns gott om hålträd för fåglar.

Vid parkeringen börjar två lättgångna stigar, men utanför dem är reservatet krävande att gå i. Gles tallskog breder ut sig på oändliga blockmarker. Efter en stunds promenad här kan man få en djupare insikt om landhöjningens väldighet, och få en känsla i benen av hur stora områden som en gång har varit strand. Då slipades stenblocken runda av vågorna, men sedan har havet långsamt krupit utom synhåll och färgglada skorplavar har brett ut sig på stenarna.

En som har sett vattnet sjunka undan är Sveriges äldsta tall, som har blickat ut mot horisonten här i över 760 år. Från parkeringen finns en skyltad stig till tallen, och väl framme finns en skylt som pekar ut den. Det är tur, för det inte helt självklart att säga vilken det är. Gammeltallen är ingen bjässe, men den har skrovligare bark än tallarna omkring sig, och står bekvämt lutad mot en klippa. Just stenhällen bakom tallen är en bra fikaplatz, där man kan slå sig ner intill den krumma kronan och fundera igenom de senaste 760 åren.

Sveriges äldsta tall

Hit hit

Koordinater (WGS84)

Västra parkeringen: Lat: 61.7225 Lon: 17.4278

Östra parkeringen: Lat: 61.7217 Lon: 17.4556

Från E4:an: kör väg 778 mot Hornslandet. Efter cirka två mil, sväng mot Kuggöarna och strax efter det kommer en skylt mot Norra Hornslandets naturreservat. Ta sedan vänster mot Norra Hornslandets Naturreservat V och följ vägen tills den tar slut vid en vändplan.

Storlek: 109 hektar

Miss inte

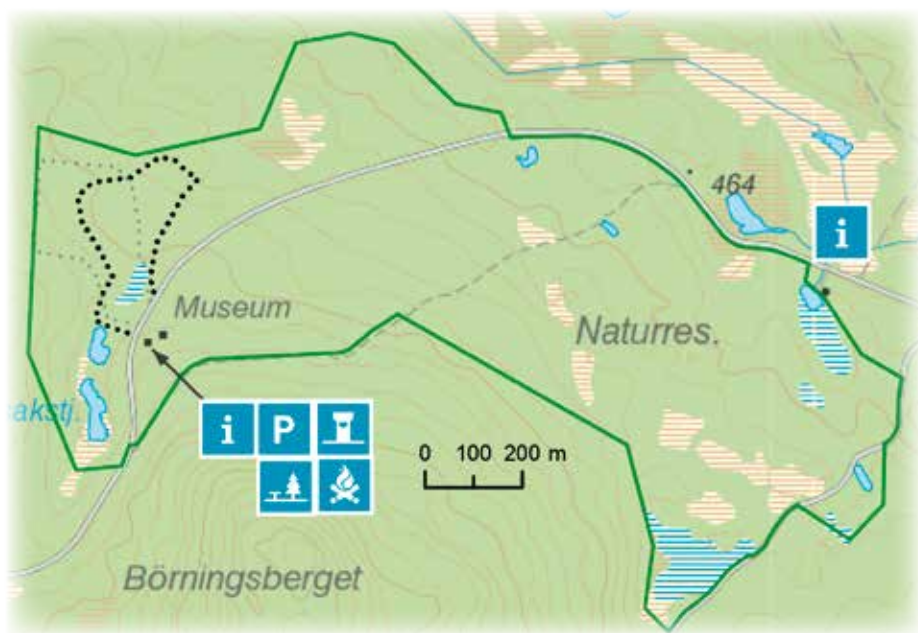
- Sveriges äldsta tall.
- Nicklas tea house, en grotta med en jättelik stenbumling som tak, där man kan luta sig tillbaka och se ut över hav och horisont. Nicklas var en amerikansk geolog som undersökte Hornslandet, men de gamla fiskarna kallade klippblocket för Osten, eftersom det liknar en rund ost när man närmar sig kusten. Nicklas tea house är skyltat som en avstickare från stigen till gammeltallen.

9. Börningsberget – museum mitt i mossan

Börningsbergets naturreservat är en massiv skogsupplevelse. Här finns urgammal skog med gigantiska trädjättar och ett skogsbruksmuseum, där historien får konkret form bland rötter och rotvältor.

Längs stigen i den västra delen av reservatet finns allt som ryms i ordet urskog på en liten yta. Träden är så stora att man känner sig som en liten pyssling. Många är över 40 meter höga och närmare 400 år gamla. Så orörd skog på så bördig mark är något mycket sällsynt.

Skogen känns också ovanligt tredimensionell. Den sticker ut och kommer nära, man måste kliva över jättelågor, genom grandraperier och under långa lavskägg. Mossmattan är tjock och talltopparna är spretiga. Här trivs gammelskogens arter, som lavskrika, tretåg hackspett och lappticka.

Vid stigens början ligger Börningsbergets skogsbruksmuseum. Gränsen mellan skog och museum är inte alldeles tydlig. Montrarna är små tak som hålls uppe av lavbe vuxna furor, mitt ute i mossan mellan rötter och stubbar. Några är också knuttimrade kojor, som till exempel skogsstallet. Därinne finns tre spiltor, gamla selar och en hässja med myrhö. Ända in på 1950-talet byggde skogsarbetarna tillfälliga stall i skogen. Att kliva in i ett sådant ger en aning om hur viktigt hästen var, och vilken möda som ligger bakom gamla tiders skogsbruk.

Under de små taken finns också många sorters slädar, fullastade med timmer, och så kallade hästtrygor, för körning på blöta myrar. Här finns många ting som en gång var livsviktiga och som få människor idag vet vad det är; timmerbjörn, smyg, körsax, lastjärn och så vidare.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.7448 Lon: 14.5967

Följ väg 45 mellan Orsa och Sveg. Ungefär en mil söder om Fågelsjö finns en skylt vid vägen mot Börningsbergets naturreservat, som ligger knappt två kilometer från 45:an. Fortsätt längs vägen och snart syns den stora parkeringen och skogsmuseet. Där finns också en tillgänglighetsanpassad toalett och fikabord.

Storlek: 102 hektar

Missa inte

- Kolarkojan med två britsar, där man kan ligga en stund och känna efter hur det skulle vara att vaka över milan, timme efter timme.
- Det gigantiska virkeslass som kommer från ett enda träd, på 9,57 kubikmeter virke. Det ger en aning om hur stora träden kunde vara i gamla tiders skogar.
- I bortersta hörnet av vandrings slingan passerar du en rund upphöjning i marken. Det är en gammal kolbotten och om du skrapar lite med foten kommer glänsande kolbitar fram.

Intressanta arter

Här finns rosenticka, lappticka, blackticka, violettgrå tagellav, gråspett.

Rosenticka

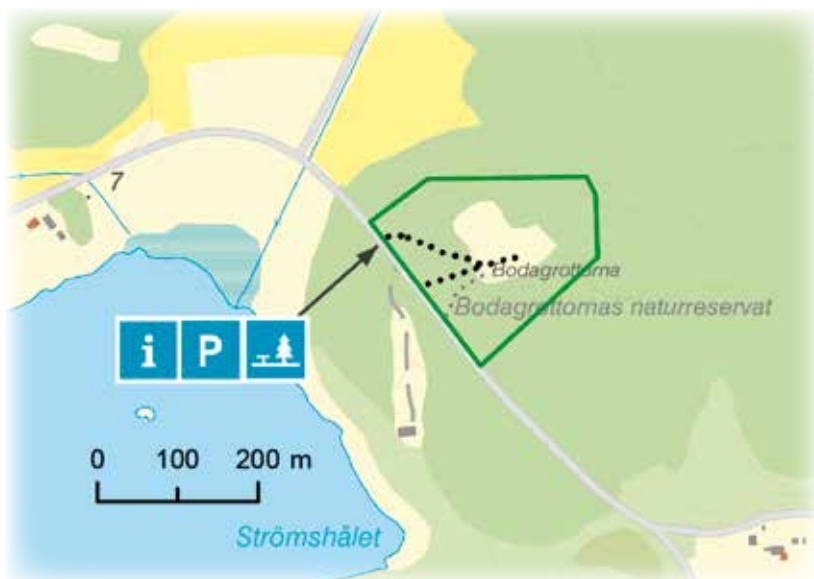

10. Bodagrottorna

– Europas längsta urbergsgrotta

Här kan du vandra in i urberget och kanske lite längre in i dig själv. Grottkrypning är ett sätt att utforska sina gränser. Hur långt klarar du att krypa med flera ton sten över huvudet?

Efter några minuters vandring genom stenig gammelskog står du framför ett väldigt blockhav. Det är som om jättarnas barn har hällt ut hela sin klosslåda. Den geologiska förklaringen är att landhöjningen var väldigt kraftig när inlandsisen smälte här, och det skapade enorma spänningar i berggrunden. För 9 000 år sedan blev spänningarna så starka att det blev jordbävning, som om en extremt kraftig bomb hade sprängts inne i berget. Stenen sprack och blocken skakades om, så att de hamnade huller om buller, så som de nu ligger. Hålrum mellan stenarna skapade det väldiga grottsystemet, där längsta grottan är nästan tre kilometer lång.

Följ färgmarkeringarna på stenen till de olika grottöppningarna. Grottsystemets största ingång, där staketet står, leder till Fläckgrottan, med en stor sal som kan besökas ganska lätt av de flesta. Rep finns utlagda som vägvisare genom gångarna, men lampa är ett måste, helst två. Man bör också vara minst två personer för att utforska grotterna. Om ni vill ta er långt in krävs god grottvana, skyddshjälm och rätt sinnelag. Under vintern och våren är grotterna våta och isiga, så den bästa tiden att gå i grotterna är juli-oktober.

Hela året råder en speciell kyla och tystnad nere i grotterna. Att komma upp på de stora solbelysta blocken igen är som att vakna ur en dröm.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.6538 Lon: 17.1246

.....
Ta av från E4:an mot Iggesund och följ skyltningen mot Bodagrottorna. Håll utkik efter informations-skylden på höger sida när du närmar dig, för annars är det lätt att köra förbi parkeringen.
.....

Storlek: 4 hektar

Miss a inte

- Isräfflor finns inte bara på ovasidan av blocken här, eftersom många block har vänts sedan senaste inlandsisen passerade.
.....
- Det finns faktiskt liv att spana efter i grotterna. I mörkret trivs till exempel källarspindel och långörad fladdermus.

11. Blacksås – mytomspunnet tvärstup

Från Blacksås kan du betrakta Hälsingland från ovan – 457 meter upp. Nils Holgersson är bara en av alla sagofigurer som har besökt detta trollskogsberg, där korparna ropar från klipphyllorna.

Vägen upp på Blacksås från öster är bitvis mer klättring än promenad. Men det är bara bra att gå den branta stigen långsamt, för det finns mycket att titta på. Ingångar till rävgryt under rötter och stenar, grottor

Torta

under stora block och riktig gammeltrollskog med fallna, svampbevuxna träd. Skogen är helt orörd just tack vare sin oländighet.

Väl uppe får man en känsla av att Hälsingland är oändligt, att de mjuka bergen och sjöarna täcker hela jorden. Om vädret är klart syns havet som en blå strimma i öster.

Nedanför toppen stupar berget nästan lodrätt 150 meter rakt ner. Klipphyllorna i stupet och de gamla plattkroniga tallarna gör berget idealiskt som boplats för exempelvis korp och fjällvråk. Vid foten av branten breder en stor blockmark ut sig, med stenar stora som hus.

Om du vill bevara vildmarkskänslan är det bäst att vända vid vindskyddet och inte fortsätta till toppen, för där blir spåren av sentida skogsbruk tydliga. Eller fortsatt förbi toppen på Sjuvallsleden, en gammal färdväg som passerar sju fåbodrar. För den som vill ta sig upp på Blacksås på ett enkelt sätt är denna väg från väster att rekommendera.

Nils Holgersson besökte Blacksås på sin Sverigeresa, och fick veta att traktens djur samlas här på nyårsnatten för att skogsrädet ska avgöra vilka som ska falla i rovdjurens våld under året. En annan sägen som har fått stor betydelse är den om den rika Blacksåsfrun. Många bönder har ruinerat sig i jakten på koppar i berget, trots att det bara består av gråsten.

Missa inte

- Vindskyddet strax söder om toppen, med storslagen utsikt. Sväng neråt ungefär vid den övre rastplatsen med bänkar.
- De små aspdungarna i branten. Asparnas löv gör marken rikare, så att blåsippan, trolldruva och torta frodas.
- Att det finns två vägar till Blacksås topp. En lättgången från väster och en brant men spektakulär från öster.

Intressanta arter

Här finns lind, torta, klynnetåg, bergglim, blågröe, skogssvingel.

Hitta hit

Till östra parkeringen:

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.6425 Lon: 16.7777

Från Hudiksvall: Följ väg 84 mot Ljusdal. Vid Hillsta, Sörhoga svänger du av mot Näsvisken, men håller sedan höger så att du åker över väg 84 och kör söderut. I Nansta kör du mot Storberget och Blaxås kaffestuga. Efter cirka 7 km tar du av mot Blaxås och Käxbo. Följ sedan skyltning mot naturreservat (efter ytterligare knappt 6 km).

Från Söderhamn: Kör E4:an norrut till Njutånger, där du svänger vänster mot Nianfors. Efter cirka 14 km svänger du höger mot Blacksås. Följ sedan skyltning mot naturreservat (efter ytterligare cirka 5 km).

Hitta hit: Till västra parkeringen:

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.6508 Lon: 16.7361

Från Hudiksvall: Kör E4:an söderut till Njutånger, där du svänger höger mot Nianfors. Följ vägen cirka 16 km, och strax innan du kommer fram till Nianfors svänger du höger mot Delsbo och Bobygden. Efter drygt 7 km kommer en liten skylt med Naturreservat, och där svänger du höger och följer sedan den vägen tills den tar slut vid en vändplan.

Från Söderhamn: Kör E4:an norrut till Njutånger, där du svänger vänster mot Nianfors. Se ovan för fortsättningen.

Den sista vägen fram till reservatet plogas inte på vintern och under våren är den bommad tills den är farbar.

Storlek: 219 hektar

12. Hölicks naturreservat – ett livsnjutarställe

Hölick har extra allt av Hälsingekusten: oändliga klapperstensfält, sandstränder, sanddynsfält, vindpinade små tallar, gammelskog och till och med ett stort grottssystem.

En varm, solig dag på Hölicks stränder känns det som om man var någon helt annanstans än i Sverige. Fast frågan är var. För tallarna, gråstenen och det kornblå havet är samtidigt så ursvenskt som någonting blir. Hölick är lätt att älska, och många gör det. Ändå finns det stor plats för ensamhet, särskilt om man besöker reservatet under andra tider än högsommaren, eller ger sig ut i områdets avlägsnare delar. Många besökare nöjer sig med fiskeläget och de fina sandstränderna omkring det.

Längs stränderna i norr kan man gå så långt man orkar, och sola sig i skydd av strandrågen. Den som tröttnar på havsvind och vida horisonter kan bege sig ner i underjorden, i reservatets västra hörn. Där börjar ett system av urbergsgrottor, med små ingångar som kräver ännu mer mod än Bodagrottorna för att våga sig ner i. Men den modiga och välutrustade kan vandra och krypa så långt som en kilometer genom vindlande gångar. Även för den som inte vågar mer än att titta in i de mörka portarna så är det magkittlande. Det är också en fin vandring från parkeringen, särskilt om man väljer skogsslingan tillbaka, genom gammelskog och över porlande skogsbäckar. Den är en av många välmarkerade vandringsleder i naturreservatet.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.6293 Lon: 17.4367

Från E4:an kör väg 778 mot Hornslandet. Efter cirka två mil, ta av åt höger enligt skylten mot Hölick. Efter ytterligare en mil är du framme.

Storlek: 598 hektar

Miss inte

- Urbergsgrottorna.
- Sanddynsfälten med spännande myrlejon och andra intressanta sandinsekter.
- Om du har gott om tid och ork – följ någon av vandringslederna till Hornslandsuddsberget. Därifrån har du storslagen utsikt över Bålsön, Kuggörarna, Agön, Drakön och Kråköen.

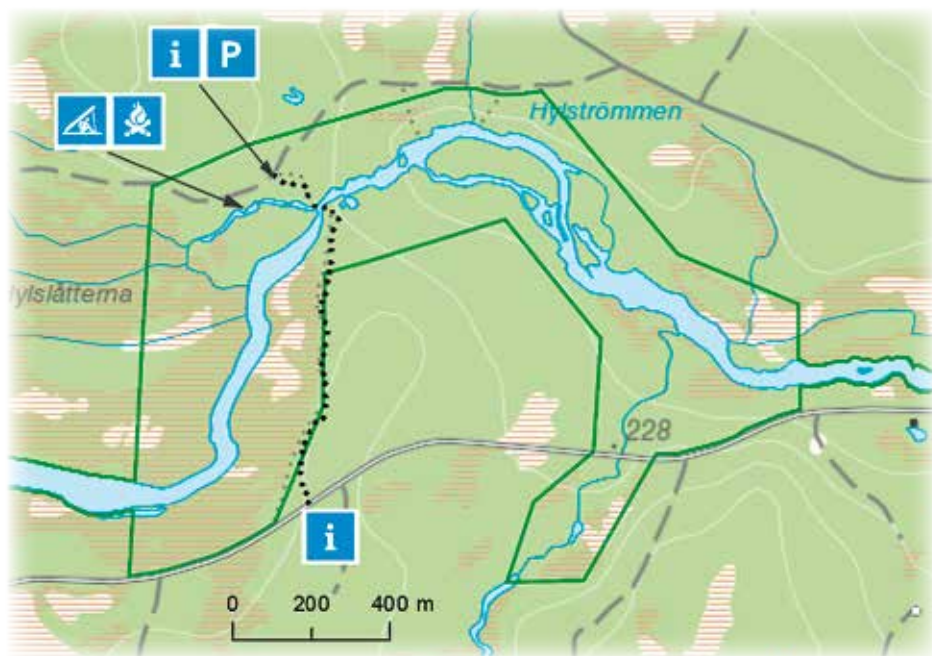
Myrlejon

13. Hylströmmen – Vinströmmen

Voxnans vildsinta hjärta

Hylströmmens skummande, dånande virvlar är södra Norrlands största vattenfall. Det är också en ingång till Voxnans otämjda lopp, älskat av paddlare, fiskare, uttrar och många andra.

Att stå på hängbron över Hylströmmen ger en sugande känsla i fötterna av de enorma krafter som väller fram. På den lilla ön mitt i forsen står smala gammeltallar och kurar i dånet av 23 fallmeter. Strändernas blankspolade hållar är som gjorda för matsäckspauser, men se upp för dem som är allra närmast vattnet, de kan vara förrädiskt hala.

Stigen vidare söderut från vattenfallet är lättgången, men inget för den som söker orörd natur. Den går omväxlande över hyggen, ungskog, äldre skog och myr.

Hylströmmen är en del av Voxnans naturvårdsområde som följer älven och som upptäcks allra bäst med kanot. Många börjar vid Vinströmmen, där forsarna slutar och den lugna Voxnan tar vid, med långa meanderbågar som nästan slår knut på sig själva. Här kan du glida fram och spana efter utter och flodpärlmussla, eller bada vid de många fina sandstränder som kantar vattnet.

Voxnan är södra Norrlands längsta outbyggda älvsträcka, där våröversvämningarna fortfarande regerar och formar sandbankarna längs stranden. Vattnets vilda framfart gör att många sällsynta växter följer skogsälven, som kung Karls spira, fågelstarr och skuggviol.

Voxnan är också välkänt bland sportfiskare, för sina naturliga stammar av harr, öring, sik, abborre och gädda.

Fiskekort för Voxnans övre del kan köpas i Los, Hamra och Rullbo. För den nedre delen finns fiskekort i Voxna, Voxnabruk och Lövriset.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.5075 Lon: 15.2978

Följ väg 296 mellan Voxnabruk och Los. Strax söder om Lobonäs börjar skyltning mot Hylströmmen. Följ skogsbilvägarna fram till reservatsskylten, och låt dig inte förvirras av fiskeskyltar som kommer tidigare.

Storlek: Hylströmmen är en del av Voxnans naturvårdsområde som är 773 hektar och 12 mil långt.

Miss a inte

- Frostkilen, där Voxnan bildar en cirkel och bara ett smalt näs binder ihop halvön med fastlandet. Breda sandstränder bildar en riktig playa mitt i barrskogen.
- Stenkistan som syns från hängbron över Hylströmmen. Det är en mur av sten som hindrar vattnet att passera in i ett biflöde. Sådana byggdes under flottartiden för att inte förlora timret. Ända fram till 1960 var Voxnan en viktig flottled.
- Precis ovanför vattenfallet finns en eldstad och en bänk, med storslagen och dånande utsikt. En liten bit längre uppströms finns ett tystare vindskydd där man fortfarande skymtar fallet. Det är redigt knuttimrat och falurött, med grillplats, dass och soptunna.

Intressanta arter

Här finns utter, kung Karls spira, fjällhällebräken.

14. Våsbo fäbodar – en levande folksaga

Det första som hörs är skramlet av djurens skällor. Alla sagor om fäbodlivet blir plötsligt verkliga när man går runt mellan de små grå husen, mitt i en historia som luktar fårspilling och tjärat gammalt trä.

I Ovanåkers skogar finns några av Sveriges bäst bevarade fäbodmiljöer. Våsbo fäbodar består av fyra vallar som har använts åtminstone sedan början av 1700-talet. Varje gård i hembyn Västra Roteberg hade sin egen fäbodvall, där kvinnorna tillbringade sommaren. De pampiga Hälsingegårdarna skulle inte ha vuxit sig så stora utan fäbodarna, där man tog vara på skogarnas rikedom och vallens gräs. Allt är byggt i grånat, lavbevuxet trä, och ser i stort sett ut som det gjorde i slutet av 1800-talet.

De knuttimrade bodarna står stadigt, och grindarna längs vandringsstigen är rejäla, sköna att öppna.

Ändå svårt att förstå all den aktivitet som en gång var här, och hur många människoöden som har utspelat sig mellan husen. En del finns att läsa om på skyltar längs stigen, och ofta kan du ha turen att träffa på folk som bor här om sommaren. Det går också att boka en guidning via www.vasbofabodar.se.

Våsbo fåbodar har använts i åtminstone 270 år, med djur som betade i skogen fram till 1967. Fortfarande hålls markerna öppna genom slätter och bete. De vilda växterna har anpassat sig till lien och århundraden av klövtramp. På marken står många av böndernas gamla följeslagare som ormrot, stagg och slätterblomma.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.5010 Lon: 15.6968

Från E4 åker du väg 50 mot Bollnäs och Edsbyn. I Edsbyn tar man vägen mot Färila norrut och åker drygt en mil. Skyltar visar var man svänger höger mot Våsbo fåbodar, och efter ca 200 m finns en parkering till höger.

Storlek: 22 hektar

Miss a inte

- Getfäxet, ett litet fåhus som är Våsbos äldsta byggnad, daterad till mitten av 1500-talet. Det är hisnande att känna och lukta på något så gammalt. Skogsfinnar som kom i början av 1600-talet sägs ha flyttat huset hit.
- De många "snehagarna" som de kallas här, det vill säga gårdesgårdar som markerar gränserna mellan de fyra vallarna, beteshagar, åkrar och fågator. Höjden och tätheten på gårdesgårdarna kan variera mellan olika socknar enligt lokala traditioner. I Våsbo bygger ägarna än idag sina snehagar som de alltid har gjort.
- För den lavintresserade finns mycket att upptäcka på bodarnas gamla trä, exempelvis den sällsynta sotlaven, som ger svarta streck på fingret om du tar försiktigt på den. På Olols dagg växer lysande gul ljuslav, som förr användes till att färga talgljus.

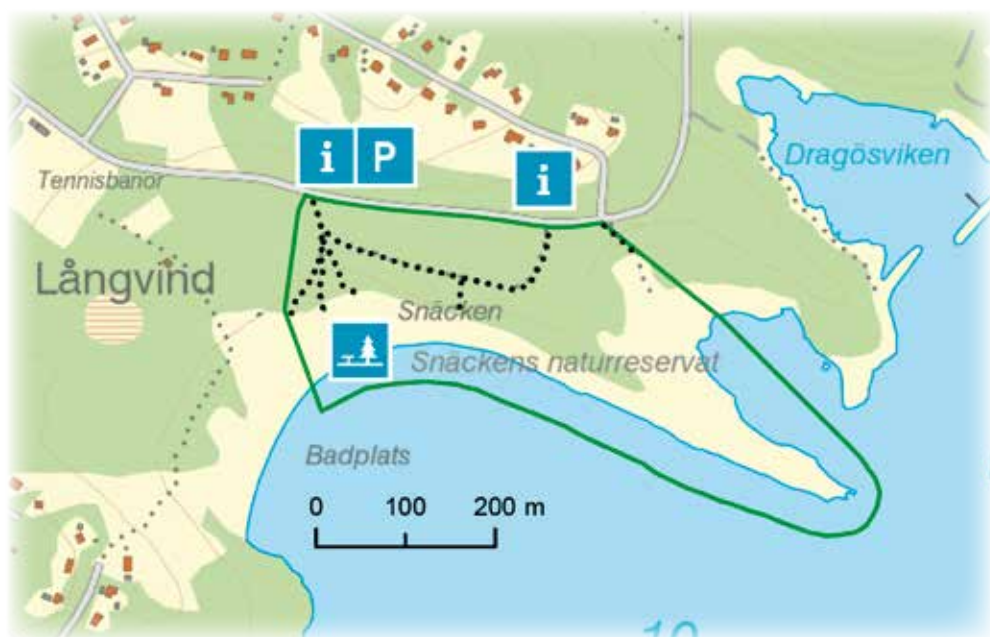

15. Snäckens naturreservat

– så nära havet man kan komma

Snäckens naturreservat är en liten klapperstensudde med knotiga, vindpinade tallar. Det är som att gå omkring i en akvarellmålning där ljuset hela tiden skiftar över havet.

Udden höjde sig ur havet på 1600-talet, som den yttersta delen av en rullstensås. Den ljusa klapperstenen bildar strandvallar på olika nivåer där vågorna en gång slog in. Här finns också en bit sandstrand som gör Snäcken till det fulländade utflyktsmålet. Det är inget för den som vill vandra långt, men stort nog för att hitta en egen liten grop att lägga sig ner i och lyssna på vågorna. Längst ut på udden är man så nära havet som det går att komma utan båt.

De 300-åriga tallarna en bit ovanför stranden är de första träd som har stått här någonsin, sedan marken steg ur havet. Hukade, vindpinade träd bildar en i stort sett orörd urskog. Här och där breder lågvuxna granar ut sig som mattor. Stigarna genom skogen liknar grusgångar med små vita stenar, som i en trädgård. Så ser marken ut här, om inte kråkbär, mjölon och lav får täcka den. För att skydda den tunna lavmattan från alla besökande fötter är gångarna inhägnade.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.4223 Lon: 17.1668

Följ skyltning mot Långvind från E4:an, och sedan mot Snäcken.

Storlek: 12,5 hektar

Missainte

- Gammeltallarna, som är de första träd som har kommit upp här sedan landet höjdes ur havet.
- Strandvial, en lilablommig ärtväxt som följer Östersjöns stränder och blommar hela sommaren. I augusti går det faktiskt att äta de söta ärtorna, även om man inte får plocka dem just i naturreservatet.
- Strandvallarna som visar var stranden har befunnit sig tidigare.
- Att gå längst ut på udden och fylla sig med havsluft.

16. Tjuvberget – rövarnas och blommornas stup

Njut av lugna hållmarker och milsvid utsikt, eller klättra ner i den urskogsskäggiga branten. Vid bergets fot växer bördig lövskog med många botaniska överraskningar.

Stigen mot Tjuvbergets topp börjar i ung planterad tallskog, men fortsätter snart över kala berghällar med gamla grånade tallar. Från toppen är utsikten som ett "Välkommen till Hälsingland"-vykort, med mjuka skogsklädda berg, Hälsingegårdar och sjöar.

Här finns ett knuttimrat vindskydd med eldstad och bänkar, där du kan

Äppelmossa

spana ut över branten som går genom hela reservatet. Det är lätt att få Ronja rövardotterkänslor av de knotiga tallarna och de lavskäggiga rövargranarna som klättrar bland stora block. Det hörs ju också på namnet att Tjuvberget har varit ett laglöst tillhåll. Intill Hälsingeleden finns en sten som kallas vilstenen där forna tiders vandrare brukade ta rast. Enligt sägnen var det också ett tillhåll för tjuvar, som rånade vandrarna. Till slut blev tjuvarna infångade utanför grottan där de bodde i östra delen av berget.

Skogen uppe på berget är genomhuggen för omkring 100 år sedan, så där saknas riktigt gamla och döda träd. Den som söker urskogskänsla måste ge sig ut i branten, med sina trehundraåriga tallar och gammelskogssvampar som gräddticka, blackticka och skinnporing. Här behöver man använda både händer och fötter för att klättra omkring.

Längre ner i sluttningen mot vattnet växer arter som är typiska för sydväxtberg, exempelvis myskmåra. Ett sydväxtberg har en brant sida som vätter mot söder, öster eller väster, där berghällarna lagrar solvärmens och ger ett varmare lokalklimat. Dessutom blir marken vid bergets fot extra näringsrik, tack vare att vattnet som sipprar ner längs branten.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.2874 Lon: 16.3625

.....
Från Bollnäs: Följ Anneforsvägen söderut från kyrkan till Hertsjö. Där svänger du mot Storbyn och sedan mot Norsämnet. Kör tills du ser reservatsskylten vid parkeringen på vänster sida.
.....

Storlek: 91 hektar

Miss a inte

- Aspskogen nedanför södra delen av branten är ett måste för botaniskt intresserade. Om våren blommar blåsippa och tibast och senare lundväxter som getrams, springkorn och trolldruva. Den som gillar att klättra sig fram kan hitta vägen nedför branten, men annars går det att följa stranden från öster.

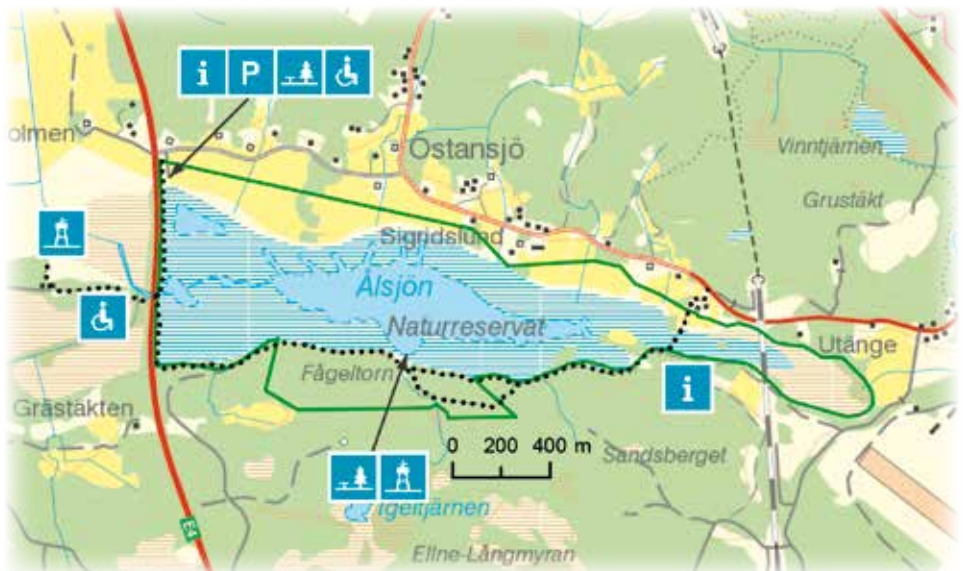

17. Ålsjön – ett tillgängligt fågelparadis

Här kan du njuta av länets förnämsta fågelsjö, utan att behöva bli blöt om fötterna. Barnvagn eller rullstol är inget hinder för att komma nära naturen i Ålsjön.

Över 60 fågelarter häckar i naturreservatet och mer än 200 arter har setts. På 1960-talet blev sjöns rika fågelliv välkänt, men Ålsjön höll på att växa igen eftersom vattnet hade sänkts flera gånger. Sedan dess har vattenytan höjts och förstörats, så att många änder och vadarfåglar

har kommit tillbaka. Sjöns grunda vatten är näringsrikt, och fullt av vattenväxter och smådjur som flyttfåglarna behöver för att fylla förråden.

Ända från snösmältningen bubblar det av liv kring Ålsjön. Stora flockar av tranor och sångsvanar är några av de första gästerna som skriker in våren. Gulärlor springer av och an på insektsjakt, och över vassarna partullerar brun kärnhök. Inifrån vassen sjunger sävsångare och rörsångare nästan utan att hämta andan. Med lite tur kan du också få höra vattenrallens grisgrymtande läte.

Förutom kulturlandskapsfåglar och sjöfåglar ryms också gammelskogens fåglar i reservatet, tack vare Ålsjöskogen, som kantar sjöns södra sida. Efter en stunds promenad österut längs sjön börjar träden bli gamla, asparna grova och fallna döda träd ligger huller om buller. Om man inte vill ge sig ut och klättra i plockepinn-skogen så kan man gå bekvämt genom den längs stigen. Längs en porlande bäckravin breder frodiga ljusgröna växter ut sig, som gullpudra och strutbräken.

Det östra fågeltornet är hemtrevligt inrett av Söderhamns Naturskyddsförening. Härifrån kan du spana ut över sjön, väl skyddad från oväder och långt från E4:ans buller.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.2796 Lon: 17.0282

Följ E4:an, och precis söder om Söderhamn ser du en skylt mot Ålsjöns naturreservat. Parkeringen syns när du svänger av från E4:an.

Storlek: 157 hektar

Miss a inte

- Gammelskogsslingan öster om det östra fågeltornet. Det är oväntat att hitta något så fridfullt, orört och mossöverbuxet, så nära E4:an.
- Väster om E4:an finns ett handikappanpassat fågeltorn där du kan spana ut över Ålsjöns forna utbredning, som blev till odlingsmark på 17- och 1800-talet. Sedan 1995 har Länsstyrelsen återskapat något som liknar de gamla ängarna och åkrarna. Över slätten står sånglärkor och sjunger, och storspoven spelar i skymningen.

Intressanta arter

Här finns brun kärnhök, lärkfalk, gråhakedopping, årta, skedand.

Svarthakedoppingar

18. Stenöorns naturreservat

– glassig fågelspaningsudde

Rödbena

Stenöorns sandiga udde är en av länets bästa fågellokaler och samtidigt en av de mest lättillgängliga och bekväma. Kanske också den vackraste.

Som en nästan trädlös savann sticker Stenöorn rakt ut i Söderhamnsfjärden. Vindarna har fritt spelrum och himlen är mycket stor. Vädret är hela tiden mycket nära, men i det lyxiga trevånings-fågeltornet finns regnskydd och lä i alla vindriktningar. Från april till och med augusti är det bara tillåtet att gå längs den sandiga stigen ut till tornet. I resten av reservatet ska fåglarna ha en fristad för att ta igen sig under flytten eller ta hand om sina ungar.

Stenöorn är Gävleborgskustens bästa rastplats för vadarfåglar. I stort sett alla vadararter som är sedda i Sverige har besökt Stenöorn. Brushane, myrspov och kärrensnäppa är några av dem som passerar under vår och höst.

På strandängarna runt udden och på sandbanken utanför fågeltornet går vadarna gärna omkring på sina långa ben och plockar insekter och annat ätbart. Strandängarna översvämmas regelbundet och det gör dem artrika även när det gäller växter. Här finns till exempel östersjötåg, ormtunga och kustarun.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.2479 Lon: 17.1995

Följ skyltning mot Sandarne från E4:an och sedan mot Stenö. Parkera där vägen tar slut och fortsätt i vägens riktning på en gångväg tills du ser reservatsskylten.

Storlek: 56 hektar

Missa inte

- Att ta med kikaren om du har någon. Annars får du kanske nöja dig med att se fåglarna på fina planscher eller i någon annans kikare.
- Att prata med eventuella andra fågelskådare i tornet. Här möts proffsskådare, glada amatörer och picknickätare, som kan ha mycket att lära av varandra.
- Om du skulle tröttna på fåglar så finns både glasskiosk och badstrand mycket nära utanför reservatet.

Intressanta arter

Här finns sandlöpare, småspov, skräntärna, knutnarv, östersjötåg.

19. Djupsjön-Römmaberget

– mossmjuk kurragömmaskog och soligt aspberg

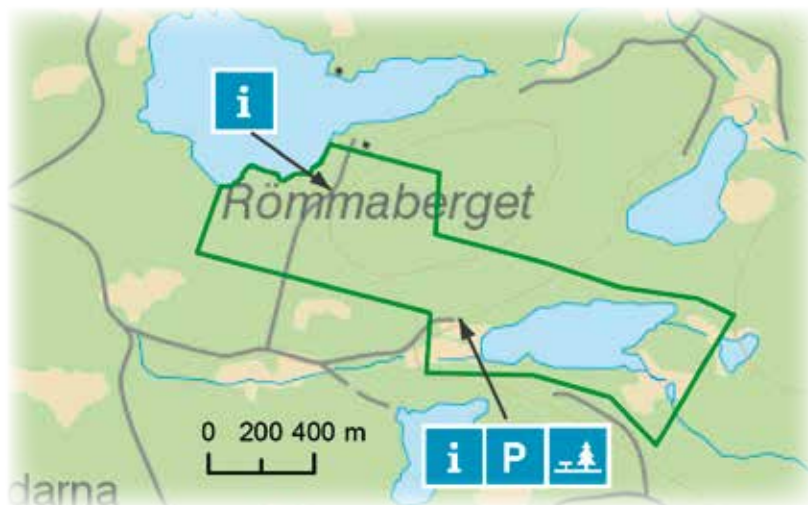
Skogskantarell

Här kan du vandra genom urskogens skolbok, från dunkla gammeldagsmarker till ljus lövskog. Eller ta ett bad i en sällsynt ren och klar sjö.

Från parkeringen kommer du in i en lekfull skog där smågranar står och balanserar på lutande block, och inget träd är det andra likt. Här i slutningen norr om Djupsjön har träden haft lång tid på sig att utveckla sin egensinnighet. Det går att hitta enstaka gamla mossbevuxna stubbar om man letar en stund, men skogen har vuxit i princip helt ostört. Här och där ligger grönludna plockepinn av fallna träd, som gjort för kurragömma. Både barn och artletande

biologer kan hitta många överraskningar; hemlighetsmörka hål, små sittpuffar av mossa, 450-åriga tallar, blå säckmossa, lappticka och doftskinn.

Reservatet skulle kunna vara en skolbok över naturskogens olika faser. Från den mossskimrande gammelskogen där det inte har brunnit på länge kan du fortsätta upp på Römmabergets sydsluttning, till en ljus skog av asp och sälg. Här drog en hård brand fram för ungefär 100 år

sedan, och på det svarta kala brandfältet fick lövträden tillräckligt med sol för att slå rot. Med tiden kommer mer och mer gran att växa upp under träden, och om det inte brinner igen kommer det till slut att bli en mossig gammelskog även här.

Det går också att gå runt sjön om man är beredd på lite terräng, men skogen söder om sjön är inte lika trolsk. Den gamla skogen ligger som en smal remsa där omgivande produktionsskogar skymtar då och då.

Sjön är sällsynt ren och därför trivs öringar. Längs kanterna på sjöns utlopp sitter flodpärlmusslor, som har blivit mycket ovanliga i brist på rent, klart vatten.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.1277 Lon: 16.4747

Ta av från riksväg 83 mot Hällbo vid Kilafors. Efter drygt 6 km ta av mot söder vid den större vägskyllten för reservatet. Mindre vägskyltar finns sedan fram till området cirka 12 km bort.

Storlek: 86 hektar

Missa inte

- En fin stig, om än bitvis otydlig, leder till Djupsjöns östra hörn. Där ligger stora stenblock ända ner till vattnet, som skrovliga fikabord med kluckande vatten under.
- Den bördiga aspskogen på Römmabergets sydsluttning, där fjälltolta och brudborste växer sig höga. Lövskogen kom upp efter en hård brand, som en naturlig del av urskogens kretslopp.

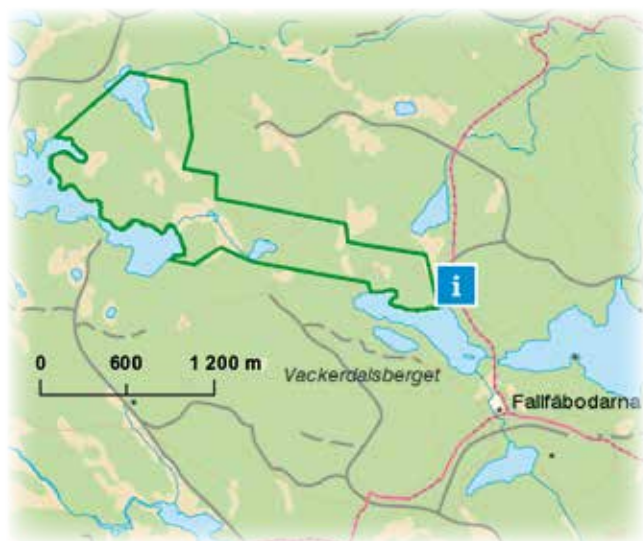
20. Kroksjö öga

– stenigt och stiglöst

Lingon

Kroksjö öga är ett naturreservat för den som vill gå sina egna vägar genom vildmarken, mellan stora block och lavskäggiga granar.

Knärot

Bara några steg från parkeringen är man mitt inne i en vild gammelskog, där knärot och linnea klänger över stora block. Ganska snart är det svårt att veta varifrån man kom och vart man är på väg, utan karta eller GPS. Det enda vägliknande som finns är en skoterled men den är inte markerad under sommaren.

Den som tittar efter gamla spår av skogsbruk hittar dem ganska snabbt, men trädens långa garnlavsskägg vittnar om att stora delar av området har fått sköta sig själv länge. Antagligen tack vare den steniga och oländiga marken. Den är ett så kallat dödislandskap som skapades när inlandsisen smälte och lämnade stora isblock efter sig. De envisa isklumparna bäddades in i grus och jord. När de till sist gav upp och accepterade att deras tid var över så hade det bildats stora gropar efter dem.

Kroksjö öga ligger i Ödmården, ett sägenomspunnet tillhåll för rövare och fredlösa sedan medeltiden. Här vilar fortfarande en stor enslighet, även om civilisationen gör sig påmind i form av vindkraftverk vid Långsjön. De syns fortfarande från Nedra Gäddtjärns norrsida, men i reservatets hjärta vid tjärnen Kroksjö öga är stillheten djup som urberget.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.0750 Lon: 16.5891

Kör till Lingbo, mellan Ockelbo och Bollnäs.
Därifrån är vägen till Kroksjö öga skyltad.

Storlek: 141 hektar

Missa inte

- Själva den lilla skogstjärnen Kroksjö öga. Men det är lätt hänt.
- Spåren av tjäder som finns i hela reservatet. Deras favorittallar har ofta en gles, betad krona, och under trädet ligger högar av ostbågsformad spillning.
- Att ta med karta eller GPS. Även om du bara vill vandra fritt så behövs någon form av navigering för att hålla sig kvar i det långsmala reservatet, och inte halka ut i den omgivande produktionskogen.

21. Axmar natur- och kulturresevat – stort både under och över ytan

Här blickar havsörnarna ut över en tallklädd landhöjningskust med mängder av sjöfåglar. Förutom skärgårdsnaturen finns också mycket historia att utforska över och under ytan. Längs Axmars undervattensstig ligger sjunkna skepp som var på väg till järnhytan i Axmarbruk. Hyttan står kvar, och här kan du följa järnbrukets storslagna uppgång och fall.

Axmar naturreservat är södra Bottenhavskustens största sammanhängande, någorlunda oexploaterade skärgårdsområde. Det är svårtillgängligt från land, men med båt öppnar sig en hel värld av kust, öar och skär. Dessutom finns det mycket under ytan att upptäcka.

På www.axmarbluepark.se kan du läsa mer om den dykstig som guidar till undervattensnaturen och till kustens många strandade vrak. De sjunkna skeppen berättar om människoöden under de senaste 300 åren, och är också hem för en mängd små djur och växter. Mycket går att se från ytan, så dykstigen kan följas även med kajak eller snorkel.

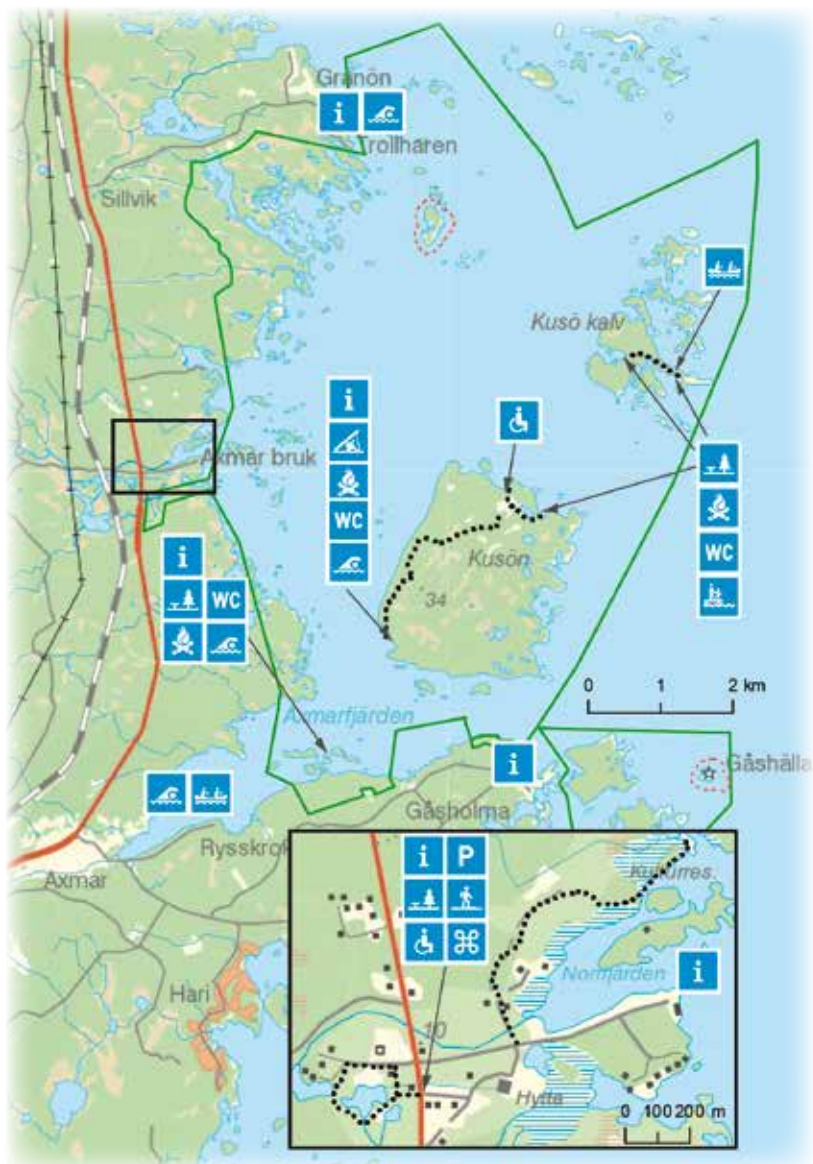
Störst av öarna är Kusön, med en gammal fiskeby som ligger helt skyddad från havet. Det är

Havsörn

en riktig Bullerbydyll där röda små hus med vita knutar bäddas in av syrener och äppelträd, och får bräker i hagarna. I början av 1900-talet var alla de tolv husen bebodda och här fanns till och med en skola, men 1968 flyttade den sista bofasta från ön. Numera används husen mest sommartid. Det gamla skolhuset är första huset på vänster sida när du kliver iland vid hamnen, Korshamn.

Mycket av skogen närmast byn avverkades på 1980-talet, men på södra sidan finns mer gammal skog kvar. Skrovliga, krokiga tallar lutar sig ut över vattnet. På sydvästra sidan ligger två fina badvikar med vindskydd, eldstad och dass. Här kan man slå sig ner framför elden och andas in Gästrikeskärgårdens skogiga, steniga, tångdoftande själ.

Hyttpersonalen vid Axmar hytta

I Axmarbruk finns allting närvarande från järnbruket tid: Vattnet, skogen, hyttan och den engelska parken som vittnar om rikedom som järnet gav. Men järnsmidesepoken hade ett slut, och parkens pampiga herrgård revs 1970. Allén av lind, lönn och ask som ledde fram till herrgården står fortfarande kvar, och ger en känsla av hur storslagen den en gång var. Den engelska parken är öppen året om, med promenadvägar, spegeldammar, gamla ädellövträd och bruksruiner. På en liten ö i slottsdammen står ett lusthus kvar, i robust tegel som hyttan men med snirkliga fönster, tinnar och torn. Här kan du slå dig ner vid ett fikabord och titta ut över parken.

Axmarbruk var i drift 1671–1927, och är ett av många järnbruk som anlades i Gästrikland på 1600-talet. Då var Sverige en krigande stormakt som förbrukade stora mängder järn. Här kan du se den gigantiska masugnen och hela järnframställningsprocessen.

Sommartid finns även en utställning i sjöboden i hamnen. Där kan du få veta mer om natur- och kulturmiljöer i vattnet. Utställningen är öppen dagligen.

Hyttan är öppen sommartid på helgerna.
Guidning går att boka via www.axmarbruk.se

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 61.0474 Lon: 16.1445

Sväng av från E4:an drygt tre mil norr om Gävle, mot Axmar by. Följ väg 583 till det ställe där du vill komma in i reservatet. Informations-skylltar finns vid hyttan i Axmar bruk och vid restaurangen Axmarbrygga.

Storlek: Naturreservatet är cirka 4500 hektar (varav 3500 är vatten) och kulturresevatet är 35 hektar.

Missa inte

- Natur- och kulturvandringen som börjar vid hyttan, med skyltar som visar kustnaturen och spår efter järnbruket, herrgården och sjöfarten.
- Kanalerna och spegeldammarna i den engelska parken vid Axmarbruk. På 1800-talet låg hyttan där parken ligger nu, och om du följer vattensystemet kan du ana att det inte är uppbyggt enbart för sin skönhets skull, utan att allting var en del i järnproduktionen.
- Den gamla hamnen vid byn på Kusön, som visar landhöjningens snabba framfart. Det som var en havsvik när dagens gamla var barn är numera bara vass och gräs.

Intressanta arter

Här finns havsörn, gråsäl, sanddraba, svärta, roskarl.

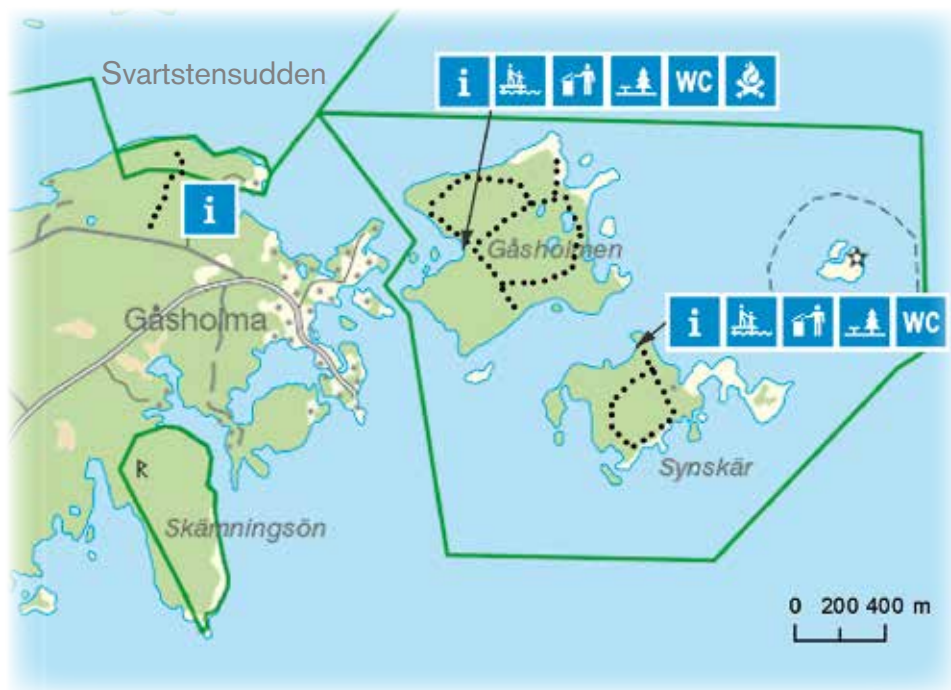

22. Svartstensuddens och Gåsholma naturreservat

– kråkbärsdoftande gråstenspärlor

Grynig praktlav

Ta en Bottenhavspicknick på Svartstensuddens mörka, blankslipade klippor. Sedan är det lätt att längta vidare, ut till öarna utanför.

Svartstensudden är en lite bortglömd kustremsa, trots att havet och nordanvinden har slipat fram perfekta utflyktsklippor och små klapperstensstränder. Naturreservatet är inte stort, men tillräckligt stort för att hinna bli hungrig av vandringen genom hällmarkstallskogen, och sedan upp och nerför klipporna. Och tillräckligt stort för att hitta den perfekta matsäcksplatsen. Längs stigen österut mot Estudden ligger en liten grillplats.

På Estudden lyser grynig praktlav brandgul mot de svarta klipporna. Det är en lav som annars bara är vanlig på kalkberg i fjällen. Att den trivs här har att göra med den basiska bergarten som gör klipporna mörka.

Från Estudden syns Gåsholma naturreservat åt öster, tre öar där man kan komma ännu djupare in i Bottenhavets tallklädda berggrundsväsen. De är i stort sett obebyggda och kräver egen båt eller kajak. På den största ön, Gåsholmen, går stigen snabbt från havtornsnår och klippor in i riktig John Bauerskog, med mossiga block och grova gammeltallar. Östra delen av ön är urskogslig, med fina vandringsleder kring de små tjärnarna Gammelhamnspussarna. På Synskär blåste mycket skog ner i en vinterstorm 1954 men på västra och sydvästra delen av ön finns mycket av gammelskogen kvar. Ytterst mot havet ligger Gåshällan som är nästan helt kal. Här lever sjöfåglarna sitt eget liv och tillträdesförbud råder från den 1 april till 15 augusti.

Gul fetknopp

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Svartstensudden: Lat: 61.0102 Lon: 17.2282

Gåsholma: Lat: 61.0093 Lon: 17.2540

.....
Sväng av från E4:an drygt tre mil norr om Gävle, mot Axmar by. Åk mot Gåsholma, men precis innan du kommer till samhället, sväng vänster in på Gamla Gåsholmavägen. Följ vägen och titta efter en liten träskylt på höger sida där det står Svartstensudden.
.....

Storlek: Svartstensuddens naturreservat är 6,5 hektar. Gåsholma naturreservat är 72 hektar.

Miss a inte

Intressanta arter

Här finns knärot, harmynta, grynig praktlav.

23. Testeboåns naturreservat

– vandra längs vindlande, livfullt vatten

Safsa

Testeboån är bra att åka till när du vill känna sprudlande livskraft. I forsarna fångar uttern fisk, och stränderna är frodigt ljusgröna av många sorters lövträd och väldiga ormbunkar.

Testeboån är ett av de mest orörda större vattendragen i länet. Vattnets vilda humör har format stränderna, med ask, asp och ek som klarar översvämningar bättre än barrträden.

Det känns att ån är full av liv, och att den ger liv åt marken. Om våren blommar myska, tandrot och vitsippor som breder ut sig som ett täcke. Om hösten lyser rödgul trumpetsvamp i mossan, och på några ställen sticker den sällsynta violettgubbens lila hattar upp. Nedanför Brännsågen kantas vattnet av den ovanliga och praktfulla ormbunken safsa.

Vid Brännsågen finns ett vindskydd där du kan grillas, och se hur ån splittras upp i tre forsande fåror. Just här byter det lugna vattendraget skepnad och blir vildare, med många skummande virvelströmmar. Det är lätt att tro att man är långt ute i vildmarken, fastän Gävle är så nära. Flera fina stigar börjar vid Rovan och Oslåttfors.

Den fuktiga lövskogen känns bitvis tropisk, och det tycker lavarna också. Här växer rariteter som ringlav, jättelav och elfenbenslav.

Många sportfiskare tycker om Testeboån eftersom det är så vackert och lättillgängligt. Här pågår ett arbete för att rädda den vilda laxen, och därför måste lax, öring och harr släppas tillbaka. Abborre, gädda och lake går däremot bra att ta upp.

Mer om regler och fiskekort finns att läsa på www.testebofiske.se

Violgubbe

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Rovan: Lat: 60.7557 Lon: 17.0561

Brännsågen: Lat: 60.7574 Lon: 17.0383

Oslåttfors: Lat: 60.7692 Lon: 16.9659

Från Gävle: Ta väg 567 från Åbyggeby mot Oslåttfors. Parkeringsmöjligheter finns vid Rovan (knappt 2 km efter passagen under E4:an), vid Brännsågen (direkt efter första bron över ån) och vid Oslåttfors (strax efter kyrkan svänger du vid skylten "Oslåttforsstigen").

Storlek: 515 hektar

Miss a inte

- På Kokhusholmen söder om Oslåttfors finns en fin rastplats under stora ekar, där Testeboån strömmar nära på båda sidor. Detta är faktiskt Sveriges nordligaste ekbestånd.
- Vid Rovan-entrén börjar flera fina vandringsstigar och precis i strandkanten finns en grillplats.
- Att lyssna efter den mindre hackspettens försiktiga trumningar. Den trivs just i fuktig lövskog, som här. Även spillkråka, gråspett och tretåig hackspett trummar längs Testeboån om våren.

Intressanta arter

Här finns öring, mindre hackspett, gråspett, sparvuggla, elfenbenslav, safsa, hampflockel.

24. Grävna Knippan

– dunkla gammelskogsdalar

Lingon

Grävna Knippans skuggiga raviner är en hemlighetsfull mossvärld. Här kan man hitta djupt in i en grönskimrande stillhet och känna sig liten under väldiga trädjättar.

Troll som spricker i solljus kan leva ett lugnt liv i Grävna knippans naturreservat. Bara då och då hittar solen ner genom det täta krontaket till mossan. Det här är också trollens favoritnatur, med tjocka mossmattor, branta raviner och högresta träd med långa lavskägg. Marken är bördig och tallarna är som grova, skrovliga pelare.

Trots att träden står tätt och stigarna är otydliga så är skogen ganska lättvandrad. I de stora trädens skugga lyckas få buskar och småträd ta sig upp, så bitvis är det nästan som att gå i en park. Men en gammelskogspark, där det inte är helt lätt att navigera utan karta eller GPS.

Landskapet är fårat av åsar och dalar, och genom reservatet rinner en porlande bäck, djupt nedskuren i en ravin. Längs den växer missne och dvärghäxört, vitblommiga växter som älskar skugga och mörkt skogsvatten.

Det är svårt att tro, men en del stora träd avverkades här någon gång under 1900-talet. Stubbarna har nästan försvunnit i mossan, men ett tränat öga kan se att det kunde ha funnits ännu fler gamla och döda träd om de hade fått stå kvar. Oavsett detta är skogen sällsynt gammal, med en tjockbarkig åldertall på 400 år. Spillkråkan hackar ut hål i träden där sedan ugglor och mårdar kan flytta in. Ur de fallna stammarna växer gammelskogssvampar som rosenticka, gränsticka och stjärntagging.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 60.7366 Lon: 16.4665

Från Sandviken: kör väg 302 mot Järbo. Efter Järbo, ta till vänster in på Norrbyvägen. Längs Norrbyvägen kommer en skylt som berättar att du är vid Grävna Knippan. Där kan du ställa bilen.

Storlek: 12 hektar

Missa inte

- Dvärghäxört som blommar längs bäcken i juli-augusti. De små skira, vita blommorna är ganska lätta att hitta om man följer bäcken en bit. Men då måste man vara beredd att klättra upp och ner i bäckravinen, över fallna träd och djupa blöthål.
- De hackade ringarna runt gamla granar. Det är ett bomärke från en av gammelskogens mest typiska invånare, tretåig hackspett.

25. Surtjärns naturreservat

– en liten storskog

Surtjärn är en av de bästa gammelskogsupplevelser som går att få i Hofors kommun. Det är ett stillsamt litet reservat där man kan slå dig ner under en grov gammeltall och titta ut över sjön Hyn eller Surtjärns svarta näckrosvatten.

Surtjärn är en lite bortglömd skog i ett undanskynt hörn av länet och kommunen. Stigen är markerad men inte särskilt vältrampad. Den går under storvuxna tallar, varav många är över 300 år gamla. Här finns träd i alla åldrar och en hel del liggande och stående döda träd, det vill säga just det som karakteriserar en skog som har varit orörd under lång tid. I många av träden finns hackspettshål, och uppe i grenverket hoppar tofsmes, talltita och trädkryppare. Många småfåglar trivs i skogar med träd av alla åldrar, där det finns gott om skyddande grandraperier och boträd.

Skogen ligger i en sluttning ner mot sjön Hen och Surtjärn. Vid den lilla mörka skogstjärnen kan man slå sig ner en stund och andas in doften av pors och skvattram. Sluttningen och luften från sjöarna gör skogen fuktig, och därför växer ovanliga mossor som långfliksmossa och stor revmossa på de fallna träden.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 60.6048 Lon: 16.2320

Följ väg 80 genom Hofors och ta av norrut till Övre Robertsholm. Där korsar du järnvägen och fortsätter norrut enligt skyltar mot Surtjärn. Det går inte att komma in i reservatet norrifrån, eftersom den vägen är bommad.

Storlek: 7,5 hektar

Miss a inte

- Kammosan som täcker marken med sina ljusgröna, platta, spetsiga skott. Det är ingen sållsynt mossa, men den bildar sällan så här täta mattor, annat än i gammelskog.
- Talltickan, en av de få vedsvampar som klarar att växa på levande tallar. Den syns ofta inte på stammarna förrän träden är över 150 år.

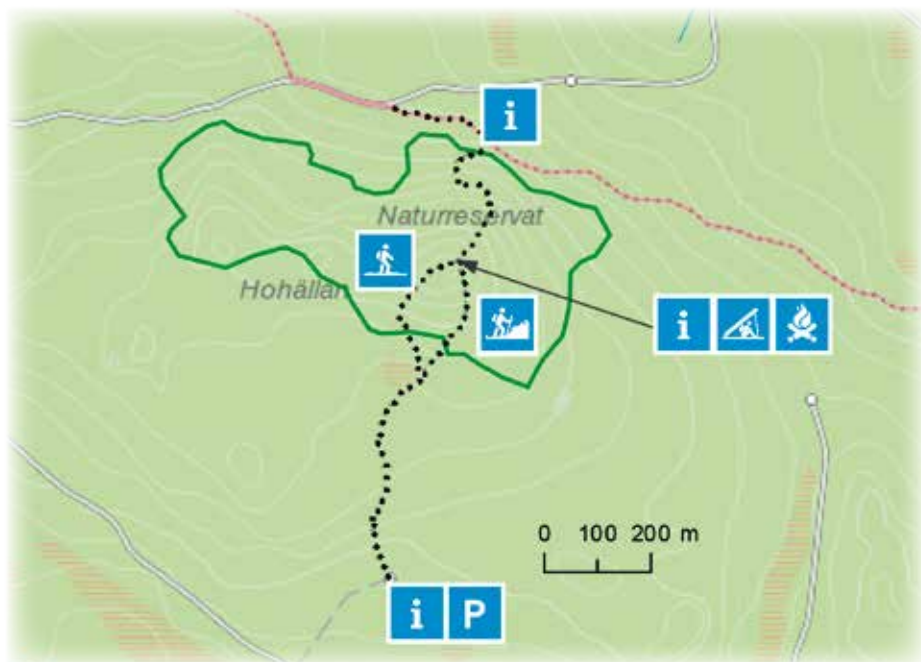

26. Hohällans naturreservat

– lugn bergsbestigning i gammelskogen

Stigen till Hohällans topp snirklar sig upp mellan mosklädda block och egensinniga tallar. Det är en lättsam söndagspromenad till timmerkojan högst upp på de lavklädda hållmarkerna.

Till vänster går en stig som är skyltad som ”Lätt”, men inte heller den högra stigen är särskilt svår. Däremot är den trolsk, med ringlande rötter, grå silverfurar och stora stenbumlingar. Utanför stigen öppnar sig små mossmjuka raviner och vridvuxna tallar där hackspettarna har byggt flervåningshus, med hål ovanför varandra.

Promenaden från parkeringen till toppen är mindre än en kilometer, och ganska lagom när man vill komma snabbt till matsäcksplatsen. På toppen ligger en timrad koja med eldstad. Dessutom finns inte mindre än sju eldstäder med bänkar kring, så det är ingen risk för platsbrist, även om Hohällan är ett populärt utflyktsmål. Här och där går det att spana ut mellan träden, men mest anar man vidderna genom suset i trädens toppar. Det hörs att man är högst upp.

Garnlav och skägglav ger träden en skäggig värdighet. Att skogen är gammal syns också på svamparna. Tallticka börjar växa ut på tallar över 150 år, och här finns många talltickor som har suttit så länge på stammarna att det växer skägglavar och bägarlavar på själva svampen. Om vintern dyker den märkliga svampen vinter-tagging upp i gammeltallarnas kronor.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 60.5960 Lon: 16.4488

Följ väg 80 till Storvik. Följ Hoforsvägen/Landsvägen genom Storfors och ta av åt nordväst på Korsåvägen. Den blir till en skogsbilväg som är skyltad till Hohällans naturreservat efter några kilometer.

Storlek: 18 hektar

Miss a inte

- En stor klon med den sällsynta skogsväxten ryl växer på höger sida om stigen, ett par minuters vandring från parkeringsplatsen. I slutet av juli syns de skära blommorna tydligt, men även innan dess syns stora knoppar.
- Rester av en gammal kolbotten finns precis före vedförrådet innan man kommer in i reservatet. Man kan ana svartglänsande kolflagor i stigen, och om man gräver lite med foten kommer ännu mer av det svarta fram.

27. Bredforsens naturreservat

– skummande och blommande Dalälvsnatur

Sumpviol

Här kan du få en känsla av vattnets vilda kraft, som har format ett säreget landskap. Vandra på blommande älvängar, under stora aspar och ekar där hackspettarna trummar om våren.

En uppiggande vandring är att följa stigen över träspänger ut till Landkvarn, med strömmande forsar kring fötterna. Väl framme kan du slå dig ner och fika på den lilla ön mitt i forsens, under ett skyddande tak av gammeltallar och med bubblande, glittrande vatten på alla sidor.

Strömstare

Vattnet har regerat här sedan urminnes tider, och format stränder och öar efter sitt humör. Men sedan slutet av 1970-talet har vattenkraftsutbyggnad uppströms dämpat humöret. När vattenflödet minskade så tunnades strömfisket ut, och älvängar och lövskogar började växa igen. Länsstyrelsen försöker minska de biologiska skadorna genom slätter och bete på ängarna, och avverkning av gran i lövskogarna.

På öarna i forsen står gamla skogar med grova träd, som vattnet har skyddat från skogsbruk. Här växer gammelskogsvampar som ostticka på de fallna träden, och trubbfjädermossa sitter som grönt skägg på de gamla asparna.

Vid Sigeränget finns gamla åkrar och ängar med många hundra års historia. Några av de gamla ängsladorna finns kvar, och rester av gårdesgårdar som haft samma sträckning sedan slutet av 1700-talet. Historien syns också i floran, med botaniska sevärdheter som slamkrypor, ormtunga och gräsull. Älvängarna betas fortfarande och du kan slå dig ner i det gamla kulturlandskapet vid en rastplats med bord och bänkar intill älven.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 60.4423 Lon: 17.2098

Från Gävle: Ta av från E4:an vid skyltar mot Söderfors/Hästbo, i Gävles södra utkant. Fortsätt mot Söderfors tills du kommer till avtagsvägen mot Kågbo och en skylt till Bredforsens naturreservat. Där svänger du av om du vill komma in i reservatet från norr vid Sigeränget. Om du vill till Landkvarn så fortsätt vägen mot Söderfors några kilometer. När du har kört över älven syns strax en reservatsskylt och en parkering på vänster sida.

Från Uppsala: Följ E4 norrut till Tierp. Där tar du av på väg 292 mot Söderfors. Fortsätt genom Söderfors mot Gävle/Hedesunda. Efter några kilometer kommer en skylt mot Bredforsens naturreservat, där du kan parkera om du vill komma in i reservatet söderifrån och gå till Landkvarn. Om du vill börja vid Sigeränget fortsätter du till avtagsvägen mot Kågbo och följer skyltarna mot reservatet.

Storlek: 222 hektar

Missainte

- Att ta med en mygghatt om du besöker området sommartid och är känslig för mygg.
- Blomningen av Dalälvens egen viol, sumpviol, som kan färga älvängarna blåviolettera i maj.
- En skidtur längs Bredforsens öppna vatten där stora antal av strömstjärnor övervintrar.

Intressanta arter

Här finns sumpviol, strandviol, ormtunga, älväxing, slamkrypor, skogsduva, strömstjärna, utter.

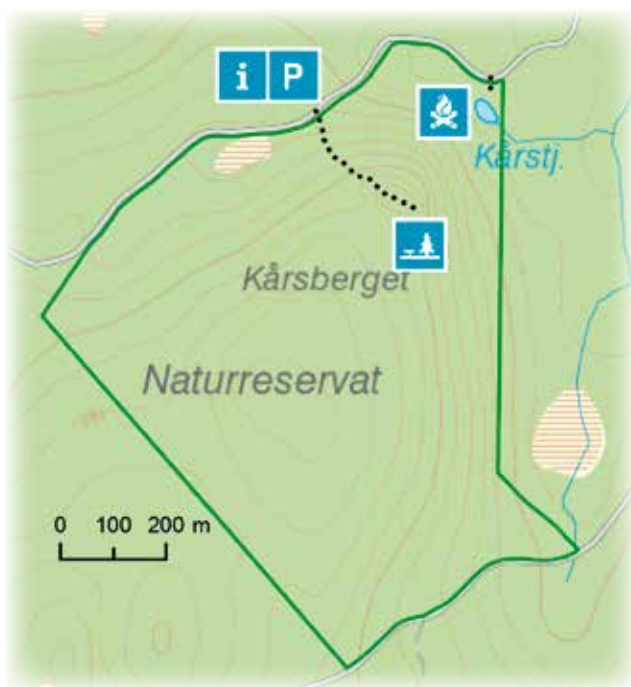

28. Kårsbergets naturreservat

– bergatrollens skog

På Kårsbergets topp kan du slå dig ner under stadiga urtallar med platta, vridna kronor. Därifrån kan du klättra vidare genom ett väldigt blockhav med små grottor och mossklädda trädbroar.

Gammeltallarna på toppen står 200 meter över havet och blickar ut över skogarna mot Sandviken och Hofors. Här nedanför stupar berget rakt ner i en rasbrant, där stora granitblock ligger utslängda huller om buller. När det blåser hörs ljudet av skälvande asplöv. På bergets öst-sida växer asp, björk och gran mellan blocken.

Om du hittar en försiktig väg ner kan du klättra omkring länge i blockhavet, där små grottor och svarta, vattenfyllda hål öppnar sig under stenarna. Ovanpå stenbumlingarna växer som små trädgårdar av hallon, getrams och girlander av linnea. Mellan blocken går broar av mossiga trädstammar. Men gå helst inte omkring här utan sällskap, för det finns många hål att trampa snett i.

Nedanför branten ligger Kårstjärn som är liten och igenväxande med vass. Här finns också en liten rastplats med eldstad.

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 60.4066 Lon: 16.5245

Följ väg 68 och sväng in mot Hästbo, söder om Torsåker. Fortsätt över järnvägen till Österhästbo och vidare mot Gammelstilla, cirka fem kilometer tills du ser en skylt mot reservatet till höger. Efter ytterligare två kilometer kommer nästa reservatskylt till höger. Snart har du Kårstjärn på vänster sida och sedan strax en parkeringsplats med informationsskylt till höger.

Storlek: 66 hektar

Miss inte

- De flesta besökare nöjer sig med ett besök på toppen och vid tjärnen, men då har man bara varit i ett litet hörn av reservatet. Den som vill kan vandra långt åt söder genom stiglös gammelskog där tjädrarna spelar om våren.
- Öppningarna i barken nära foten på många av gammeltallarna. De kallas brandljud och är spår efter gamla skogsbränder.

29. Färnebofjärdens nationalpark

– ett glittrande, forsande lövskogsrike

Glid fram i kanot bland Färnebofjärdens hundratals öar, där stora ekar och aspar kantar stränderna. Eller bara slå dig ner i ett varmt naturum och spana efter lekande uttrar i forsens utanförr.

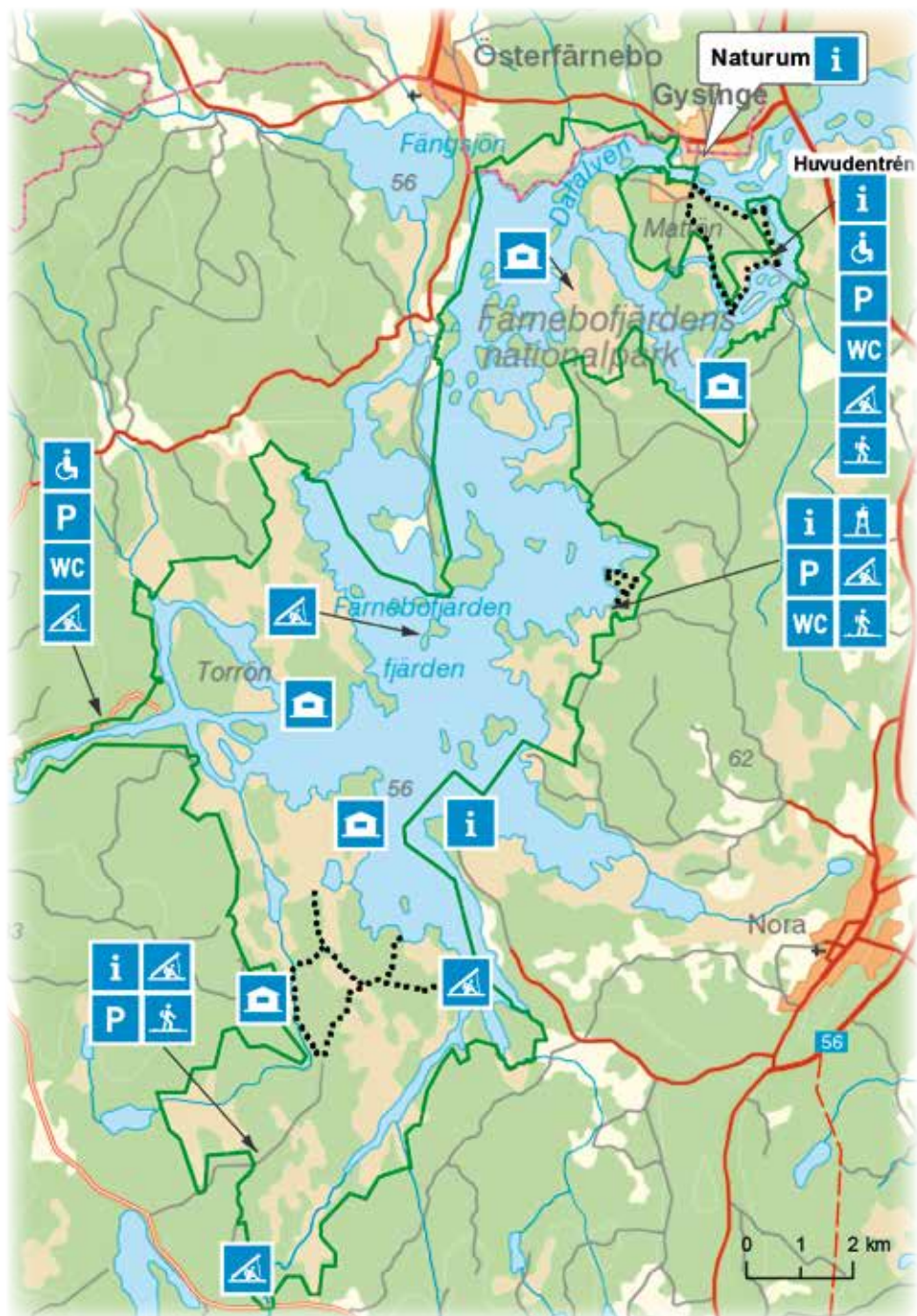

En gång i tiden översvämmades nästan alla svenska vattendrag om våren. Nu är de flesta tämjda av vattenkraft och diken, men i Färnebofjärden regerar fortfarande den mäktiga värfloden. Längs forsar och fjärdar finns översvämningsskogen kvar, med grova aspar, tallar och ekar som klarar att stå under vatten bättre än vad granar gör. Översvämningsskog är en av våra allra artrikaste miljöer. Om våren hörs trumvirvlar eller rop från alla svenska hackspettsarter och många olika ugglor hoar i skymningen.

Gränsen mellan Norrland och Svealand går rakt genom nationalparken, och det syns. Stora hjortronmyrar och mörka barrskogar möter ek, lind och vitsippsängar.

Slaguggla

För en mer utförligare karta, se www.sverigesnationalparker.se

Krisla

Vintern är en fin tid att upptäcka nationalparken, när du kan ta dig fram på skidor. Då kan du följa uttrarnas vilda spår där de har åkt kana i snön, och lodjuren som har gått på ljudlösa tassar över älven.

Färnebofjärden är en välkomnande nationalpark. I Gysinge finns ett naturum, ett bemannat besökscentrum med all information du kan önska dig om området. Utspritt i nationalparken finns också ett tjugotal vindskydd och fem öppna övernattningsstugor där man kan sova en natt gratis i mån av plats. Läs mer om stugorna på www.sverigesnationalparker.se. Nationalparken har en huvudentré i Sevedskvarnsområdet strax söder om Gysinge. Där finns en utomhusutställning om nationalparkens natur och en naturstig som är anpassad för både barnvagn och rullstol. Vid Tyttbo finns en ramp där det går att komma ner till vattnet med rullstol för att fiska. Kanot går att hyra på Östa camping.

Många kommer hit för de rika fiskevattnen. I forsarna vid Gysinge, Sevedskvarn och Tyttbo finns öring och harr. Färnebofjärden är också berömt för sina ovanligt stora gäddor, som simmar i de lugna fjärdarna. Kom ihåg att lösa giltigt fiskekort.

Mer information hittar du på www.sverigesnationalparker.se

Hitta hit

Koordinater (WGS84)

Lat: 60.2704 Lon: 16.9078

Från Gävle: Följ riksväg 56 söderut, till avfarten mot Gysinge och nationalparken. Där finns skyltar till naturum och huvudentrén i Sevedskvarnsområdet.

Från Uppsala: Följ väg 272 mot Gysinge, till avfarten mot nationalparken.

Storlek: 10 100 hektar (varav 4 110 hektar är vatten)

Miss a inte

- Svämskogen. Du känner igen den på de många lövträden, och på att många lavar börjar växa en bit upp på stammen, eftersom de inte klarar att bli översvämmade.
- Bävrar. Om du inte får se någon livs levande så kan du helt säkert hitta spår, eller kanske höra jätteplasket när de varnar genom att slå med svansen mot vattenytan. Bra ställen för att spana efter utter och bäver är Gysingeforsarna och Sevedskvarn.
- Om du har tillgång till kanot eller båt, missa inte paradisen Sandön, där man kan välja strand efter solens vandring på himlen.
- Utsiktstornet i Skekarsbo, med utsikt över nationalparken. Här kan du möta en havsörn eller fiskgjuse på deras nivå.

Intressanta arter

Här finns utter, slaguggla, sparvuggla, sångsvan, gråspett, fiskgjuse, sumpviol, strandviol, krissla, ävjepilört.

Många sorters natur och kultur – som bevaras på många sätt

Gävleborgs län rymmer en skiftande natur, från trolska gammelskogar till karga stenstränder, myllrande fågelsjöar och sagoskimrande utsiktsberg. I länet finns drygt 190 natur- och kulturresevat, men också många andra sätt att skydda områden.

Naturresevat

Naturresevaten är vår vanligaste form av naturskydd. De ska skydda värdefulla naturmiljöer, den biologiska mångfalden och områden för rekreation och friluftsliv. I ett naturresevat gäller särskilda bestämmelser, både för markägare och för allmänheten. Varje resevat har en skötselplan som beskriver hur området ska skötas för att natur- eller rekreationsvärden ska bevaras och utvecklas. Ibland är skötseln helt enkelt att låta skogen sköta sig själv och åldras i sin egen takt.

Nationalparker

I Sverige finns 29 nationalparker, som ska vara de främsta representanterna för landets olika naturtyper. De områden som får titeln nationalpark måste vara värdefulla ur biologiskt perspektiv och inbjudande för friluftsliv och som sevärdheter. Dessutom ska de vara stora, helst större än 1000 hektar. I Gävleborgs län finns två nationalparker: Färnebofjärden och Hamra.

Naturminnen

Naturminnen är små områden med intressant natur, eller enskilda speciella företeelser. I Gävleborgs län finns nio naturminnen, som alla är olika särpräglade träd. Det kan vara till

exempel gamla suptallar, brännvinsekar eller vårdträd. Naturminne är en av de äldsta skyddsformerna för natur i vårt land, men idag är det inte så vanligt att inrätta nya naturminnen.

Kulturresevat

Kulturresevat bildas för att vårda och bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Det är en ganska ny skyddsform som infördes 1999. I Gävleborgs län finns tre kulturresevat som alla finns beskrivna i den här guiden.

Natura 2000

För att bevara Europas natur har varje EU-land valt ut sina mest värdefulla naturområden till det stora nätverket Natura 2000. Syftet med nätverket är att hejda utrotningen av djur och växter och förhindra att deras livsmiljöer förstörs. Särskilt viktiga arter i Gävleborgs län är till exempel guckusko, flodpärlmussla och slaguggla. Viktiga miljöer är gamla barrskogar, strandängar och rikkärr. I länet finns drygt 150 Natura 2000-områden. De flesta av naturresevaten som beskrivs i den här guiden är samtidigt också Natura 2000-områden.

Biotopskydd

Biotopskydd används för mindre områden som är livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter. Det kan vara till

exempel sumpskogar, bäckraviner eller naturbetesmarker. I odlingslandskapet är dessutom alla alléer, odlingsrösen, åkerholmar och stenmurar skyddade genom generell biotopskydd.

Djurskyddsområden

För att skydda störningskänsligt djurliv finns djurskyddsområden. Här är det inte tillåtet att vistas under en viss tid av året, framför allt när djur och fåglar har ungar, normalt 1 april till 15 juli eller senare. I Gävleborgs län ligger djurskyddsområdena främst vid kusten och är till för att freda sjöfågel eller säl. Ytterligare några finns längre in i landet och berör insjöar. I dagligt tal kallas de fågelskyddsområden.

Skötsel av områdena

Många av de naturvärden som finns i våra naturreservat kräver skötsel för att bevaras. Det kan till exempel handla om ängsslåtter, betesdrift eller naturvårdsbränder i skogen. Länsstyrelsen jobbar också mycket med att göra områdena tillgängliga för besökare, till exempel genom parkeringsplatser, informationsskyltar, vandringsleder och grillplatser.

Krysslista för Gävleborgs reservat och nationalparker

I Gävleborgs län finns över 190 natur- och kulturresevat samt två nationalparker. Hur många har du besökt? Kryssa i tabellen nedan!

Mer information om våra resevat och nationalparker finns på www.lansstyrelsen.se/gavleborg och www.sverigesnationalparker.se

Naturresevat, kulturresevat och nationalparker i Gävleborgs län

☐	Agön-Kråkön	☐	Djupsjön-Römmaberget	☐	Gustavsmurarna
☐	Alsjöåsen	☐	Eggegrund-Gråsjälsbådan	☐	Gysinge
☐	Andersvallsslätten	☐	Ensjölokarna	☐	Gåsholma
☐	Andån	☐	Erik-Olssveden	☐	Gönhammaren
☐	Axmar	☐	Finnbrännan	☐	Hagåsen
☐	Blacksås	☐	Finnbrännabäcken	☐	Hamra nationalpark
☐	Bladmyran och Granskogen	☐	Flarksjöberget	☐	Hamsas
☐	Bastjärnrönningen	☐	Flisberget	☐	Hedesundaskogen
☐	Bleckbergens urskog	☐	Flotthöljan	☐	Hemlingby
☐	Blårönningen	☐	Färnebofjärdens nationalpark	☐	Hohällan
☐	Bläcktärnsjön	☐	Galvån	☐	Holms gammelskog
☐	Boda	☐	Gammelstilla-Bredmossen	☐	Hådells gammelskog
☐	Bodagrottorna	☐	Gammelsäll	☐	Hålsjöholmen
☐	Bodmyran	☐	Garpkölen	☐	Häckelsängs högmosse och Gnagmur
☐	Bodsjöån	☐	Gladbäcken	☐	Hästhagsberget
☐	Bodåsen	☐	Gnarpskatan	☐	Hästmyrberget
☐	Bondarvsvallsberget	☐	Gommorsberget	☐	Högbränntjärn
☐	Brassberget	☐	Gran	☐	Högmossen
☐	Bredforsen	☐	Grossjöberget	☐	Hölick
☐	Bromsvallsberget	☐	Gryssjömyran	☐	Igelsjön
☐	Brännan	☐	Grävna knippan	☐	Igeltjärnsberget
☐	Bursjöberget	☐	Gröntjärn	☐	Ista
☐	Bålsön	☐	Grötvallsskogen	☐	Jordbärsuren-Ålbo
☐	Bärsån	☐	Gulliksberget	☐	Järvsöholmarna
☐	Börningsberget	☐	Gulåsen	☐	Järvsöklacken
☐	Djupbäcken	☐	Gussjövallsberget	☐	Kallmyr

	Kampstjärnsberget
	Klackudden
	Klibbalreservatet
	Klovbacken
	Kläppaängarna
	Klövberget
	Kroksjö öga
	Kuggörarna
	Kungsberget
	Kungsfors
	Kungshögshällarna
	Kvillanudden
	Kyrkberget
	Kyrkön
	Kårsberget
	Kölberget
	Köpmansmossen
	Landa
	Lappkullen
	Larzonska
	Liljeslättsbäcken
	Lill-Naggen
	Lisselåsklack
	Lobåsberget
	Lomtjärn
	Lugnsjön
	Långbro
	Långhällskogen
	Långtjärnsberget
	Långängarna
	Lövsalen
	Majorns hage
	Mellanljusnan
	Mössbobäcken
	Nedre Svartsvedåsen
	Norra Brassberget
	Norra Hornslandet
	Norrberget
	Notholmen

	Näverheden
	Näveråsen
	Oppsjöskogen
	Ormön
	Paradisberget
	Risnosen
	Rosslavallen
	Rossåsen
	Rovennoppi
	Rännkullarna
	Sillerberget
	Sjugarna
	Skatön
	Skidtjärnsberget
	Skjortnäs västra
	Skjortnäs östra
	Skrebbmyran
	Skvallerbäcken
	Skålvallbrännan
	Skämmingsön
	Skärjån
	Skärjåskogen
	Snäcken
	Solbergadalen
	Spjutholmen
	Stenbäcken
	Stensjön
	Stenöorn
	Stora Bolleberget
	Stora Blyberget
	Stora Korpimäki
	Stora Sundsjöberget
	Stora Öråsen
	Storjungfrun
	Storberget
	Storkvarnberget
	Storön
	Styggmurarna
	Surtjärn

	Svartberget
	Svartstensudden
	Svartviksberget
	Svedjebodvallen
	Sätraskogen
	Sävasjön
	Söderåsen
	Taskberget
	Testeboskogen
	Testeboån
	Testeboåns delta
	Tiadalen
	Tillammstjärnen
	Tjuvberget
	Trödjemurarna
	Tröskens rikkärr
	Tunderåsen
	T-udden
	Törnberget
	Tångberget
	Vattingsmalarna
	Vitgrund-Norrskär
	Vitörarna
	Voxnan
	Väsbo fåbodar kulturresevat
	Vällingudden
	Västerängs kulturresevat
	Ysberget-Laxtjärnsberget
	Åby Urskog
	Ålsjön
	Änäset
	Älvåsen
	Änga-Tjännåsen
	Ängraån
	Österbergsmuren
	Övre Svartsvedåsen

HITTA UT

Länsstyrelsen Gävleborg vill att fler människor ska hitta ut till länets natur- och kulturresevat.

Den här guiden ger dig tips på 29 utflykter till våra nationalparker och resevat.

Välkommen ut!

Foto (v-vänster, h-höger, ö-övre, n-nedre) Martin Alexandersson s 16n, 52n, 70n. Bildarkivet Söderhamns kommun s 54 (Hyttpersonalen). Karin Brolin s 37b, 48, 55h, 60. Marcus Elmerstad s 24h, 25v. Gunvor Gustafsson s 38. Barbro Hårding s 21v 39, 55v 75. Thomas Järnetun s 58n. Jonas Lundin s 8, 11h, 19, 22, 44, 49n, 51, 56, 57n, 66, 72n. Lars Lööf s 20. Esbjörn Nordlund s 13b, 14n, 46b. Peter Ståhl s 1, 2, 10, 14b, 18, 23, 26, 27b, 28–33, 35–36, 40–43, 46n, 47, 50, 57b, 58b, 59, 61–65, 67–69, 70b, 72b 80. Carina Säker s 52b. Lasse Svensson s 55v, 55m. Peter Turander s 12. Mats Westberg s 45n. Thomas Årlemo s 6, 24v, 24n, 72b. Övriga foton Länsstyrelsen Gävleborg.

Kartmaterial Copyright Lantmäteriet 2014.

Grafisk form DietmarDesign.

Text Anna Froster sidan 10–75.

Tryck Elanders 2016.

Upplaga 10 000 ex, andra upplagan.

Länsstyrelsen
Gävleborg

